

**КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА  
ГРІНЧЕНКА**

**ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

**Кафедра початкової освіти**

**ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ ІНТОНАЦІЙНОЇ ВИРАЗНОСТІ В УЧНІВ 4  
КЛАСУ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ**

**МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА**

Спеціальність 013 «Початкова освіта»

Філатова Євгенія Максимівна,  
студентка групи ПОм-1-24-1.4 з

Науковий керівник:

Бондаренко Геннадій Леонідович,  
кандидат педагогічних наук,  
доцент

Допущено до захисту

Протокол №\_\_ від \_\_.\_\_.\_\_\_\_

КИЇВ – 2025

## ЗМІСТ

|                                                                                                                                                       |    |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| ВСТУП.....                                                                                                                                            | 3  |
| <br>РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ВМІННЯ ІНТОНАЦІЙНОЇ ВИРАЗНОСТІ В ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ.....         | 7  |
| 1.1. Розкриття сутності базових понять дослідження.....                                                                                               | 7  |
| 1.2. Формування вмінь інтонаційної виразності в здобувачів початкової освіти як науково-педагогічна проблема.....                                     | 11 |
| 1.3. Формування вмінь інтонаційної виразності в здобувачів початкової освіти в практиці початкової школи.....                                         | 15 |
| Висновки до першого розділу.....                                                                                                                      | 25 |
| <br>РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА СФОРМОВАНOSTІ ВМІНЬ ІНТОНАЦІЙНОЇ ВИРАЗНОСТІ В УЧНІВ 4 КЛАСУ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ.....                          | 27 |
| 2.1. Актуальний стан сформованості вмінь інтонаційної виразності в учнів 4 класу на уроках читання.....                                               | 27 |
| 2.2. Педагогічний інструментарій формування вмінь інтонаційної виразності в учнів 4 класу на уроках читання.....                                      | 44 |
| 2.3. Експериментальна перевірка дієвості педагогічного інструментарію формування вмінь інтонаційної виразності в учнів 4 класу на уроках читання..... | 53 |
| Висновки до другого розділу.....                                                                                                                      | 64 |

|                                 |    |
|---------------------------------|----|
| ВИСНОВКИ.....                   | 66 |
| СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... | 69 |
| ДОДАТКИ.....                    | 74 |

## ВСТУП

У системі початкової освіти важливе місце належить навчанню читання, адже саме воно формує основи мовленнєвої, пізнавальної, емоційної та духовної культури молодших школярів. На цьому етапі навчання дитина не лише опановує техніку читання, а й вчиться розуміти прочитане, передавати почуття та настрій героя, відчувати емоційно-образний зміст тексту. В цьому контексті особливої уваги набуває формування вмінь інтонаційної виразності, що сприяє розвитку комунікативної компетентності, творчого потенціалу та емоційної чуйності учнів.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю підвищення якості читацької діяльності молодших школярів, особливо у 4 класі, коли учні вже володіють певним рівнем техніки читання й готові до поглибленої роботи над виразністю. Саме на цьому етапі важливо закласти основу для художнього сприймання текстів та розвитку естетичних почуттів, що реалізується через виразне читання з належним інтонуванням.

Уміння інтонаційно виразно читати тексти допомагає учням глибше розуміти зміст художніх творів, розкривати характери персонажів, уловлювати авторське ставлення, а також формує навички грамотного усного мовлення. Важливо, щоб учитель читання в початковій школі не лише навчав правильно ставити логічний наголос і робити паузи, а й розвивав емоційну сферу дитини, сприяючи її особистісному зростанню. Незважаючи на те, що у програмах початкової школи виразному читанню надається певна увага, практика показує, що багато учнів не досягають належного рівня інтонаційної виразності. Це пов'язано як із недостатнім методичним забезпеченням, так і з відсутністю системного підходу до формування таких умінь. Тому потребує уточнення зміст, форми та методи роботи вчителя для розвитку інтонаційних навичок у процесі читання. Сучасна методика навчання читанню передбачає використання інноваційних форм і прийомів, зокрема елементів театралізації, рольових ігор, вправ на розвиток мовленнєвого дихання, інтонаційного моделювання тощо.

Застосування таких методів дозволяє зробити уроки читання більш цікавими, емоційно насиченими та результативними щодо формування виразного читання.

Аналіз науково-методичної літератури засвідчує про інтерес учених і педагогів практиків до проблеми формування вмінь інтонаційної виразності. Серед науковців, які різноаспектно досліджували означену проблему, слід виокремити Ф. Бацевича, Л. Башмаківська, Г. Бондаренка, М. Вашуленка, І. Вовчук, А. Капську, С. Копелюх, В. Наumenко, Г. Олійника, О. Савченко, Н. Сивачук, Н. Стасенко, О. Шестобуз.

Дослідження теми «Формування вмінь інтонаційної виразності в учнів 4 класу на уроках читання» є своєчасним і важливим. Воно дозволяє розробити ефективні методичні підходи, які сприятимуть розвитку читацької культури молодших школярів, їхньої мовленнєвої компетентності та загального культурного рівня, що є необхідною умовою успішного навчання на подальших етапах освіти.

**Мета роботи:** проаналізувати стан досліджуваної проблеми у науковій літературі та практиці; обґрунтувати та експериментально перевірити дієвість педагогічного інструментарію формування вмінь інтонаційної виразності в учнів 4 класу на уроках читання.

**Для досягнення мети поставлено такі завдання:**

1. Здійснити аналіз наукових джерел з проблеми дослідження та розкрити сутність базових понять.
2. Схарактеризувати теоретичні та практичні аспекти формування вмінь інтонаційної виразності в учнів 4 класу на уроках читання.
3. Дослідити стан сформованості вмінь інтонаційної виразності в учнів 4 класу на уроках читання.
4. Розробити педагогічний інструментарій формування вмінь інтонаційної виразності в учнів 4 класу та дослідити їхню ефективність.

**Об'єкт дослідження:** процес формування умінь читати в учнів початкової школи.

**Предмет дослідження:** педагогічний інструментарій формування вмінь інтонаційної виразності в учнів 4 класу на уроках читання.

**Методи дослідження:**

– *теоретичні*: аналіз і узагальнення науково-методичної літератури з питань виразного читання, психології сприймання та розвитку мовлення, нормативних документів і навчальних програм з метою формування власного погляду на проблему дослідження, формулювання теоретичних засад дослідження;

– *емпіричні*: педагогічне спостереження, бесіди з учнями та вчителями, тестування рівня сформованості інтонаційної виразності; аналіз результатів навчальної діяльності учнів; педагогічний експеримент – з метою визначення стану сформованості вмінь інтонаційної виразності в учнів 4 класу на уроках читання та перевірки ефективності розробленого педагогічного інструментарію з формування вмінь інтонаційної виразності в учнів 4 класу;

– *статистичні* (для обробки даних та встановлення значимості результатів дослідження, їх кількісно-якісної інтерпретації).

**Апробація результатів роботи** здійснювалась на Всеукраїнській науково-практичній конференції (з міжнародною участю) «Актуальні проблеми дошкільної, початкової та спеціальної освіти в умовах кризових викликів суспільства» на базі Херсонського державного університету (15 травня 2025 р.) та на V Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Нова українська школа в дії: актуальні проблеми методик навчання та стратегії розвитку» на базі Рівненського державного університету (14 травня 2025 р.), а також на I Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Наукові інсайти майбутніх педагогів: від пошуку до втілення» (24 жовтня 2025 р.) на базі Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

**Експериментальна база дослідження.** Дослідження проведено на базі Початкової школи №327 Дніпровського району м. Києва, загальна кількість респондентів становить 32 особи.

**Структура і обсяг магістерської роботи:** структура роботи містить у собі вступну частину, два розділи та висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаних джерел та додатки. Загальний обсяг роботи становить – 79 сторінок, використаних джерел – 50 найменувань. До основного тексту введено 11 таблиць.

## **РОЗДІЛ І**

### **ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ВМІННЯ ІНТОНАЦІЙНОЇ ВИРАЗНОСТІ В ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ**

#### **1.1. Розкриття сутності базових понять дослідження**

Формування вміння інтонаційної виразності в здобувачів початкової освіти є важливою складовою процесу навчання читання, оскільки саме інтонаційне оформлення мовлення забезпечує глибше розуміння змісту тексту, сприяє розвитку емоційної сфери учнів та покращує загальні комунікативні навички.

На уроках читання школярі не лише ознайомлюються з новими літературними творами, а й вчаться передавати їхній зміст через правильне інтонування, що особливо актуально в умовах формування всебічно розвиненої особистості. Інтонаційна виразність мовлення полягає у вмінні керувати темпом, тоном, паузами, логічним наголосом, а також передавати емоційно-експресивне забарвлення тексту.

О. Савченко зазначає, що для молодших школярів ці вміння не є вродженими – вони формуються поступово, через цілеспрямовану педагогічну діяльність учителя. Саме на уроках читання створюються сприятливі умови для розвитку інтонаційної культури, оскільки художні тексти містять багатий емоційно-виразний потенціал [31, с.124].

Опанування інтонаційної виразності сприяє також формуванню читацької компетентності, адже здобувачі освіти краще розуміють зміст твору, відчують його настрій, а також глибше проникають у внутрішній світ персонажів. Читання з виразом сприяє розвитку образного мислення, емоційного інтелекту та мовленнєвої культури, що є важливим як для навчання, так і для соціалізації дитини. У процесі роботи з текстом важливо враховувати вікові та психологічні



особливості молодших школярів: сприймання інтонації у них ще формується, тому необхідно забезпечити підтримку з боку вчителя.

Методичний арсенал педагога має включати різноманітні прийоми та вправи, спрямовані на розвиток мовленнєвої виразності – від слухових диктантів і наслідування зразків до театралізованих ігор і творчих інтерпретацій текстів. Досліджено, що інтонаційна виразність виступає не лише засобом художнього впливу, а й засобом формування самовираження, самооцінки й комунікативної активності дитини. Відповідно до цього, можна стверджувати, що проблема формування інтонаційної виразності в учнів початкових класів на уроках читання є важливою як з точки зору розвитку мовленнєвих умінь, так і в контексті гармонійного розвитку особистості. Її дослідження дозволить виявити ефективні методичні підходи, які сприятимуть підвищенню якості навчального процесу і розвитку естетичного сприймання мови в учнів.

Н. Мачинська встановила, що поняття «формування» – це цілеспрямований, послідовний процес створення, розвитку або вдосконалення певних якостей, умінь, знань чи особистісних рис. У педагогіці формування означає виховання й навчання, які забезпечують зростання дитини як повноцінної особистості, здатної до саморозвитку й активної участі в суспільному житті. Процес формування має етапний характер: він включає ознайомлення з новим матеріалом, закріплення набутих знань, практичне застосування, а також їхнє вдосконалення [20, с.31].

Формування може відбуватися як у формальному (навчальному), так і в неформальному середовищі. Також у працях Н. Мачинської можна віднайти термін «вміння». Вміння – це здатність людини цілеспрямовано й ефективно виконувати певну дію або комплекс дій на основі набутих знань, досвіду та навичок. Вміння є важливим 8 результатом навчального процесу, що демонструє рівень засвоєння теоретичного матеріалу та його практичне застосування [21, с.33].

У контексті початкової освіти вміння розглядаються як навчальні дії, що формуються через повторення, вправлення, і врешті стають інструментом самостійної діяльності учнів. Вони можуть бути як загальними (наприклад, вміння слухати), так і спеціальними (наприклад, вміння читати з виразом).

І. Вовчук стверджує, що інтонаційна виразність – це здатність передавати зміст і настрій висловлювання через використання засобів інтонації: темпу, тембру, сили голосу, логічного наголосу, ритму, пауз, мелодики мовлення. Вона є складовою частиною виразного мовлення та важливим засобом комунікації [7, с.164].

Натомість, у працях Н. Стасенка визначено, що у навчанні читання інтонаційна виразність дозволяє учням не лише правильно інтонувати речення, а й емоційно забарвлювати мовлення, передавати настрій персонажів, тон автора, розкривати художню цінність твору. Вона формується поступово – через слухання зразків, наслідування, вправлення та творчу інтерпретацію [35, с.10].

О. Шестобuz визначає, що вміння інтонаційної виразності – це здатність учня свідомо й цілеспрямовано використовувати інтонаційні засоби для досягнення комунікативної та емоційної точності мовлення. Це вміння охоплює декілька компонентів: розуміння інтонаційного малюнка тексту, правильне використання пауз, зміни тону й темпу мовлення, логічного наголосу [39, с.181].

Таке вміння формується на основі слухового досвіду, мовленнєвих вправ і практики виразного читання. Воно має велике значення для формування мовленнєвої культури дитини, адже дозволяє їй не лише передавати інформацію, а й взаємодіяти з іншими на емоційному рівні, краще розуміти зміст текстів і почуття героїв.

У працях Л. Башманівської визначено, що урок читання – це одна з основних форм організації навчального процесу в початковій школі, що спрямована на розвиток читацьких навичок, мовлення, мислення та загальної культури учнів. Він передбачає роботу з художніми, публіцистичними й науково-популярними текстами та формує в учнів інтерес до читання. На уроці

читання учні вчать не лише технічно читати, а й аналізувати зміст, визначати основну думку, оцінювати вчинки персонажів, висловлювати власну думку [1, с.83].

Важливою складовою є також формування виразного, інтонаційно забарвленого мовлення, що сприяє глибшому розумінню прочитаного.

Формування вміння інтонаційної виразності у здобувачів початкової освіти – це педагогічний процес, спрямований на розвиток здатності молодших школярів передавати зміст тексту через інтонаційне оформлення мовлення. Цей процес передбачає систематичне застосування спеціальних методів і прийомів навчання, що стимулюють розвиток мовленнєвого слуху, артикуляційної моторики та емоційного сприймання тексту.

У межах уроків читання, як стверджує Л. Башманівська, вчитель створює умови для формування цього вміння через слухання зразків, тренування у виразному читанні, виконання інтонаційних вправ, участь у драматичних постановках тощо. Такий підхід сприяє формуванню мовленнєвої компетентності учнів, розвитку їхньої уваги, пам'яті, уяви та здатності до емоційного самовираження [1, с.95].

На початковому етапі формування інтонаційної виразності важливу роль відіграє наслідування. Учні слухають читання вчителя або аудіозаписи й намагаються відтворити почуте. Це допомагає їм розпізнавати інтонаційні засоби: паузи, зміну тону, темпу, логічні наголоси. Водночас потрібно розвивати в учнів мовленнєвий слух, щоб вони не лише наслідували, а й усвідомлювали, як і навіщо використовуються ті чи інші інтонаційні засоби.

Для досягнення ефективних результатів учителю варто застосовувати різноманітні методи: читання в ролях, інтонаційні вправи, театралізовані постановки, роботу з логічним наголосом та ритмічними моделями. Завдяки цьому школярі вчать бачити в тексті емоційне забарвлення, розуміти підтекст і будувати мовлення відповідно до комунікативного завдання.

Участь у подібних вправах підвищує мотивацію дітей до читання, розвиває їхнє емоційне сприймання і мовну культуру. Важливою умовою є також індивідуальний підхід до кожного учня. Деякі діти легко опановують виразне мовлення, інші потребують додаткової підтримки, пояснень і мовленнєвих тренувань. Успіх у формуванні інтонаційної виразності залежить від регулярності вправ, створення доброзичливої атмосфери, де дитина не боїться експериментувати з інтонацією, а також від заохочення її творчого самовираження [5, с.22-23].

Отже, формування вміння інтонаційної виразності у здобувачів початкової освіти – це комплексна педагогічна задача, що охоплює як розвиток мовленнєвих навичок, так і формування емоційної чутливості, мовної свідомості та культури виразного мовлення. Ретельно організований навчальний процес, що враховує індивідуальні можливості кожної дитини, сприяє не лише кращому засвоєнню змісту прочитаного, а й загальному гармонійному розвитку молодшого школяра.

## **1.2. Формування вмінь інтонаційної виразності в здобувачів початкової освіти як науково-педагогічна проблема**

Формування вмінь інтонаційної виразності в учнів початкових класів є однією з актуальних науково-педагогічних проблем сучасної методики навчання читання. Це зумовлено тим, що інтонація є не лише технічним засобом озвучення тексту, а й важливим елементом осмислення та емоційного сприймання художнього твору. Виразне читання з правильним інтонаційним оформленням сприяє розвитку мовлення, мислення та уяви здобувачів освіти, тому питання його формування вимагає наукового осмислення та методичного забезпечення.

Наукові дослідження, а саме роботи А. Багмута, Т. Бровченко, І. Борисюка, Г. Олійник свідчать, що інтонаційна виразність розвивається поступово, через

оволодіння низкою умінь: дотримання пауз, логічного наголосу, правильного темпу мовлення, інтонаційного забарвлення тощо. Тому формування вміння інтонаційно виразного читання варто розглядати як системний, послідовний процес, що передбачає застосування різноманітних педагогічних підходів і методів. Це питання вивчається в межах таких наук, як педагогіка, психологія, лінгвістика та логопедія [4, с.113-114].

Проблема інтонаційної виразності в мовленні пов'язана з розвитком фонематичного слуху, артикуляційної моторики та здатності до емоційного сприймання інформації. Психолого-педагогічні дослідження вказують, що в молодшому шкільному віці саме ці якості активно формуються, і тому початкова школа є надзвичайно важливим етапом для розвитку інтонаційної компетентності. У зв'язку з цим постає завдання створення спеціальних умов для формування інтонаційних умінь на уроках читання.

Інтонаційна виразність у читанні – це не лише технічна навичка, а й вияв читацької культури, творчого мислення, здатності до співпереживання. Педагогічна наука розглядає її як важливий компонент читацької компетентності, що тісно пов'язаний із розвитком мовлення загалом.

Дослідники вказують на необхідність враховувати вікові особливості дітей молодшого шкільного віку, їхню емоційність, образне мислення, ігрову мотивацію та потребу в самовираженні. Особливу увагу приділяють методам навчання, які активізують емоційно-мовленнєву сферу учнів. Це можуть бути читання з інтонаційною підказкою, театралізовані уривки, ігрові завдання, ритмічні вправи, інтонаційні ігри тощо [6, с.31].

Учені наголошують, що в умовах компетентнісного підходу важливо не просто формувати окремі навички, а розвивати цілісну здатність учня до інтонаційно виразного самостійного читання. У сучасному світі вміння передавати емоції, почуття та настрої за допомогою мовлення має важливе значення в усіх сферах життя. Здобувачі початкової освіти повинні оволодівати не лише змістом тексту, а й засобами його художнього та емоційного вираження.

Виразне читання з інтонаційним наповненням сприяє розвитку особистості дитини, її креативності, емпатії, емоційного інтелекту, що є важливими життєвими навичками. Науковці наголошують, що систематичне навчання інтонаційно виразного читання має здійснюватися з урахуванням принципів наступності та поступовості.

Формування цього вміння відбувається через такі етапи: сприйняття інтонаційного зразка, усвідомлення його особливостей, імітація, самостійне відтворення та творче використання. Кожен із цих етапів потребує відповідних педагогічних прийомів і вправ. Окремо варто підкреслити роль учителя в цьому процесі. Саме вчитель виступає зразком виразного мовлення, координує навчальні дії учнів, коригує їхні інтонаційні помилки, надає мовленнєву підтримку. Професійна компетентність учителя, його інтонаційна культура, артистизм і методична майстерність суттєво впливають на результативність формування вмінь учнів.

Дослідження методистів доводять, що найбільш ефективними є інтегровані підходи, які поєднують слухові, зорові, моторні та емоційні канали сприймання. Наприклад, поєднання читання з малюванням, театралізацією, інсценізацією сприяє глибшому розумінню тексту та стимулює використання інтонації як засобу самовираження. Крім того, сучасні інформаційні технології можуть слугувати ефективним інструментом для формування інтонаційної виразності. Використання аудіо- та відеоматеріалів, інтерактивних вправ, онлайн-завдань створює додаткові можливості для розвитку інтонаційних умінь, робить навчання цікавішим і доступнішим для різних категорій учнів.

С. Копелюх досліджує, що науково-педагогічна проблема формування інтонаційної виразності також передбачає дослідження складнощів, з якими стикаються учні. Серед них – низький рівень фонематичного слуху, несформованість мовленнєвого дихання, труднощі в розумінні логіки тексту, боязкість чи надмірна скутість. Усе це вимагає диференційованого підходу та індивідуальної роботи з учнями. Важливою складовою є також оцінювання

сформованості вмінь інтонаційної виразності. Учитель повинен не лише контролювати технічну сторону читання, а й оцінювати виразність, правильність інтонаційного малюнка, здатність передати настрій, логіку та емоційну глибину тексту. Це дає змогу об'єктивно визначати успішність формування вмінь та планувати подальшу роботу [12, с.163].

Вагомий внесок у розроблення теоретичних і методичних засад формування інтонаційної виразності зробила В. Науменко, яка у своїх працях наголошує, що виразне читання є синтезом технічних, емоційних і смислових компонентів мовлення. На думку дослідниці, ефективне формування цього вміння можливе лише за умов інтеграції слухових і мовленнєвих вправ, розвитку дикції, артикуляційної моторики та вміння відчувати мелодику тексту. Вона підкреслює, що учень має не просто правильно вимовляти слова, а відчувати ритм і темп мовлення, виражати емоційний зміст через зміну інтонаційних відтінків. В. Науменко вважає, що навчання виразного читання повинно ґрунтуватися на поетапному засвоєнні компонентів інтонаційної структури – від логічного наголосу до емоційного забарвлення та використання невербальних засобів виразності [23, с.26].

Згідно з підходом Г. Науменко, процес формування інтонаційної виразності має поєднувати елементи естетичного виховання та розвитку творчої уяви. Виразне читання виступає засобом емоційно-ціннісного впливу на дитину, сприяє формуванню у неї художнього смаку, здатності до співпереживання та усвідомлення підтексту твору. Вчена підкреслює, що педагог повинен бути прикладом виразного мовлення, моделювати правильні інтонаційні зразки, використовувати театралізовані елементи, вправи на інтонування речень і відтворення настрою героїв. Такий підхід забезпечує розвиток інтонаційної культури молодших школярів і формує у них любов до художнього слова [23, с.52].

Водночас О. Савченко у своїй дидактичній концепції початкової школи підкреслює, що формування вмінь інтонаційної виразності має розглядатися в

контексті компетентнісного підходу. Науковиця вважає, що виразне читання – це не лише мовленнєва діяльність, а й показник сформованості комунікативної, емоційно-ціннісної та естетичної компетентності учня. Вона наголошує на важливості врахування індивідуальних особливостей дітей, їхньої пізнавальної активності, емоційності та здатності до наслідування. За О. Савченко системна робота над інтонаційною виразністю має бути включена у загальну структуру уроку читання, поєднувати аналітичне осмислення тексту з практичними вправами на відтворення його емоційного тону [33, с.122].

Таким чином, формування вмінь інтонаційної виразності в здобувачів початкової освіти – це комплексна, багатогранна науково-педагогічна проблема, що поєднує аспекти мовленнєвого розвитку, психолого-педагогічної підтримки, творчої активності та комунікативної компетентності. Її розв’язання потребує науково обґрунтованої системи роботи, сучасних підходів і методичного забезпечення, що відповідає потребам і можливостям дітей молодшого шкільного віку.

### **1.3. Формування вмінь інтонаційної виразності в здобувачів початкової освіти в практиці початкової школи**

Формування інтонаційної виразності на уроках читання в початковій школі є важливим елементом розвитку мовленнєвих умінь учнів. На практиці це відображається у системі методичних прийомів, форм і засобів, які вчителі застосовують для формування в учнів уміння читати виразно, з дотриманням інтонаційних норм.

У молодшому шкільному віці учні найбільш сприйнятливі до звукового образу мовлення. Тому особливо важливим є створення умов, за яких дитина може не лише почути якісну мовну інтонаційну модель, а й активно її наслідувати, розуміти її значення та поступово опановувати як власне мовленнєве вміння. Практика початкової школи доводить ефективність роботи



над інтонаційною виразністю під час різних видів читання: вголос, мовчки, по ролях, хором, у парах. Кожен вид має свою роль у формуванні виразності, наприклад:

- читання вголос дозволяє тренувати інтонацію, темп, логічний наголос;
- хорове читання формує ритмічність;
- читання по ролях допомагає відчувати емоції героїв.

Формуванню інтонаційної виразності сприяють і спеціальні вправи, які вчитель вводить у процес уроку читання. До таких вправ, як стверджує О. Вашуленко, належать:

- імітаційні вправи – наслідування читання вчителя або аудіозапису;
- логіко-сміслові маркування тексту – розподіл пауз, наголосів, інтонацій;
- інтонаційні зарядки – вправи на зміну темпу, висоти голосу, інтонаційної виразності окремих речень;
- читання з інтонаційними завданнями – наприклад: прочитай, якби ти був засмученим героєм; прочитай радісно, з натхненням;
- читання в парах із взаємооцінюванням – учні самі оцінюють виразність одне одного;
- інсценізація уривків – акторське виконання прочитаного [5, с.48].

Одним із дієвих методів формування інтонаційної виразності є використання інтонаційної підказки. Вчитель спочатку читає уривок із правильною інтонацією, потім учні повторюють, звертаючи увагу на темп, логічні наголоси, паузи, інтонаційні підйоми й спади.

Важливою складовою в роботі над інтонацією є розвиток емоційного інтелекту. Учень повинен не лише розуміти значення слів, а й відчувати настрій персонажів, інтонаційний малюнок ситуації, художні засоби вираження. Для цього використовують елементи драматизації, роботу з ілюстраціями, обговорення емоційного стану героїв твору. Практика початкової школи демонструє ефективність інтегрованого підходу. Наприклад, на уроках літературного читання можна поєднувати вправи з музикою, образотворчим

мистецтвом, театральною діяльністю. Це активізує емоційну сферу учнів, розвиває уяву та робить інтонаційне оформлення тексту більш природним і усвідомленим.

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти (2018) та Типових освітніх програм під керівництвом О. Савченко і Р. Шияна, формування інтонаційної виразності належить до ключових результатів навчання у галузі «Мови і літератури». Стандарт визначає, що учні 1–4 класів повинні опановувати не лише техніку читання, а й уміння читати виразно, усвідомлювати емоційне забарвлення тексту, передавати інтонаційні відтінки мовлення, дотримуватися логічних пауз і наголосів. Ці вміння інтегруються у зміст мовно-літературної компетентності та сприяють формуванню комунікативної та культурної компетентностей [9].

За програмою О.Савченко учні 1-4 класів повинні вміти:

- читати вголос і мовчки тексти різних типів, дотримуючись інтонації;
- використовувати паузи, логічні наголоси, емоційне забарвлення;
- розрізняти емоційний стан персонажів і передавати його під час читання.

Програма Р.Шияна передбачає формування інтерпретаційного читання здатності передавати зміст і настрій твору через інтонацію, тембр і ритм мовлення, що розглядається як один із показників читацької компетентності.

У 1–2 класах основна увага приділяється розвитку слухового сприймання, розрізненню інтонацій, тренуванню темпу та ритму мовлення. Учні вчаться читати короткі речення з логічними паузами, наслідують зразок учителя, спостерігають за зміною емоційного тону.

У 3 класі програма орієнтує на усвідомлене читання, що передбачає не лише технічну правильність, а й передачу смислових і емоційних відтінків. Діти виконують завдання на зміну інтонації, вираження почуттів героїв, ритмічність мовлення.

У 4 класі, за концепцією О. Савченко і Р. Шияна, акцент зміщується на самостійне й творчо осмислене читання, де учень здатний інтонувати текст

відповідно до його жанру, настрою, логіки та авторського задуму. Програма передбачає розвиток уміння передавати емоційний стан героїв, моделювати інтонаційний малюнок твору, користуватися невербальними засобами виразності (мімікою, жестами, позою) [9].

Аналіз підручників з літературного читання (авт. О. Савченко, Н. Логачевська, В. Науменко) засвідчує, що всі вони містять систему вправ і завдань для формування інтонаційної виразності.

У 1–2 класах переважають завдання наслідувального характеру – «Прочитай, як учитель», «Передай радісний настрій», «Зроби паузу після кожного речення».

У 3 класі з'являються аналітичні завдання – «Знайди слова, які потрібно вимовити з особливою силою голосу», «Прочитай уривок з різними настроями». У 4 класі учні виконують творчі завдання, спрямовані на самостійне створення інтонаційного малюнка – «Прочитай, якби ти був героєм оповідання», «Підготуй інсценізацію уривку з урахуванням інтонації» [31, с.74].

Такі завдання сприяють розвитку інтонаційного слуху, виразного мовлення й емоційного сприймання. Важливим джерелом методичного забезпечення є праці В.Науменко, яка розробила комплекс вправ для розвитку інтонаційної культури учнів. У своїх методичних посібниках авторка пропонує інтонаційні тренінги, вправи на зміну висоти голосу, ритмічні ігри, інтонаційні диктанти, що поєднують слухове й емоційне сприйняття. Вона підкреслює, що формування інтонаційної виразності має спиратися на поетапність, повторюваність і емоційний контекст, а також на створення ситуацій успіху під час читання [39, с.181].

Практичний досвід учителів, висвітлений на освітніх платформах «Всеосвіта» та «НаУрок», підтверджує ефективність інтерактивних і творчих методів формування інтонаційної виразності [44]. Зокрема, учителі застосовують читацькі марафони, інтонаційні майстер-класи, інсценізації казок, аудіовправи із записом власного голосу, вправи «Прочитай, як актор», а також

цифрові інструменти – наприклад, запис інтонаційного виконання текстів через Padlet чи LearningApps [45].

Такий досвід демонструє, що використання сучасних технологій та ігрових прийомів підвищує зацікавленість дітей, сприяє розвитку слухової уваги, емоційного інтелекту і формує навички усвідомленого, виразного читання.

Доцільно висвітлити у таблиці 1.1. особливості формування вмінь інтонаційної виразності в здобувачів початкової освіти в практиці початкової школи.

Таблиця 1.1

**Особливості формування вмінь інтонаційної виразності в здобувачів  
початкової освіти в практиці початкової школи [21]**

| Особливості формування вмінь інтонаційної виразності | Характеристика особливості                                                                                                                                       |
|------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Вікові особливості молодших школярів                 | Молодші школярі мають обмежений життєвий і мовленнєвий досвід, схильні до наслідування й емоційного відгуку, потребують наочного, ігрового підходу до навчання   |
| Етапність формування інтонаційної виразності         | Формування вмінь проходить поступово: 1–2 класи – розвиток слухової уваги, 2–3 класи – оволодіння інтонацією, 3–4 класи – вдосконалення з емоційним забарвленням |
| Використання різних форм роботи                      | Використовуються фронтальні, індивідуальні та групові форми роботи, зокрема хорове читання, інсценізація, робота в парах                                         |

|                                                 |                                                                                                                                                 |
|-------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Активне застосування ігрових та творчих методів | Використовуються мовленнєві ігри, «читання з емоцією», «інтонаційна зарядка», міні-драматизації для розвитку інтонаційної виразності            |
| Педагогічне моделювання інтонації               | Вчитель демонструє зразки виразного читання, моделювання та зразок відповідно до змісту тексту, пояснює логіку побудови речень                  |
| Використання технічних засобів навчання         | Застосовуються аудіозаписи, відеофрагменти з театральними постановками та мультимедійна підтримка для візуалізації емоцій героїв                |
| Систематичне повторення та вправляння           | Пропонується постійна практика, поступове ускладнення завдань, закріплення інтонаційних умінь через контрольні читання, виступи                 |
| Зв'язок із внутрішньою мотивацією учнів         | Створюється позитивний емоційний клімат, заохочуються учні до самовираження через читання, формуються читацький інтерес і вибір цікавих текстів |

Відповідно до таблиці 1.1., варто встановити, що формування вмінь інтонаційної виразності в здобувачів початкової освіти є важливою складовою мовленнєвого розвитку молодших школярів. Застосування різноманітних методів та підходів у практиці початкової школи допомагає ефективно розвивати інтонаційні вміння, що є необхідними для повноцінного сприймання тексту, емоційного та змістовного відображення думки автора, а також для розвитку загальних мовленнєвих навичок. У початковій школі діти ще тільки набувають

досвіду читання, тому інтонаційна виразність є для них не лише технічним, але й емоційним завданням.

Молодші школярі схильні до емоційного реагування на те, що вони читають, і це потрібно використовувати в навчанні. Зважаючи на це, методи, які застосовуються на уроках читання, повинні бути максимально доступними і відповідати віковим особливостям дітей. Наприклад, у першому класі на уроках читання можна використовувати різні ігрові форми, де діти змінюють інтонацію залежно від емоційного забарвлення персонажів. Наприклад, у вправі «Читання з емоцією» учитель пропонує дітям прочитати репліки персонажів з різними емоціями: радістю, сумом, здивуванням. Це допомагає дітям вчитися відчувати і передавати емоційний стан через голос.

Формування інтонаційної виразності у молодших школярів є поступовим процесом, який можна поділити на кілька етапів.

На першому етапі учні лише починають навчатися інтонації, а на пізніших етапах удосконалюють її:

1–2 класи: діти вчаться читати з правильними паузами та акцентами на важливих словах, що дозволяє створити чітке розуміння змісту тексту;

2–3 класи: окрім пауз і акцентів, учні починають вивчати базові елементи інтонації, такі як зміна темпу, висоти голосу, виразність в голосових кольорах;

3–4 класи: на цьому етапі учні вже можуть читати текст з емоційним забарвленням, передавати настрій героя через інтонацію та акценти. Наприклад, у другому класі учитель може запропонувати учням вправу «Читання з різними темпами». Наприклад, якщо в тексті йдеться про хвилювання героя, дитина повинна прочитати цей фрагмент повільно, а в разі збудження – швидше [21]. Для розвитку інтонаційної виразності важливо застосовувати різні форми роботи. Кожна з них дозволяє закріпити вміння учнів та підходить для різних етапів навчання:

1. Фронтальна робота: читання всім класом допомагає дітям співвідносити свою інтонацію з іншими учнями та вчителем.

2. Індивідуальна робота: діти читають текст самостійно, а вчитель може підказувати, як правильно змінювати інтонацію, або звертати увагу на важливі моменти.
3. Групова робота: інсценізація чи читання по ролях дозволяють учням не тільки правильно читати текст, а й зрозуміти його зміст через інтонаційні акценти. Приклад: У 3 класі можна організувати інсценізацію, де учні розподіляють ролі і читають діалоги з тексту з відповідними інтонаціями. Це дає змогу поглибити розуміння тексту і одночасно вчить дітей відчувати різні емоційні стани героїв через інтонацію [21].

Варто встановити, що для дітей початкових класів дуже важливими є ігрові методи навчання. Вони дозволяють учням весело та вільно вивчати інтонаційні особливості мовлення, роблячи цей процес захоплюючим і ефективним. Наприклад, Використовувати гру «Читання з емоцією», де учням пропонується прочитати уривок з тексту так, щоб передати різні емоції героя. Діти можуть прочитати одну і ту ж фразу, але в різних інтонаціях – з радістю, сумом, страхом. Це допомагає розвивати не лише технічні, а й емоційні аспекти інтонації. Вчитель є основним прикладом для учнів. Саме він демонструє, як повинна звучати інтонаційно виразна мова.

Через правильний зразок учитель навчає дітей того, як потрібно змінювати інтонацію, щоб передати різні емоційні відтінки тексту. Наприклад, на уроках читання учитель самостійно читає уривок з тексту, демонструючи, як потрібно змінювати висоту голосу, темп і паузи в залежності від емоційного стану героя. Після цього учні намагаються повторити за вчителем.

Технічні засоби навчання допомагають урізноманітнити уроки і зробити їх більш динамічними. Аудіозаписи, відео, мультимедійні презентації допомагають учням краще сприймати інтонацію та голосові особливості мовлення. Вчитель може продемонструвати учням відео з театральною постановкою або прослухати з ними аудіо-запис професійного читання, де передано всі нюанси

інтонації. Це дозволяє дітям порівняти своє читання з професійним і побачити, як правильно використовувати інтонацію для передачі емоцій.

Систематичне повторення є ключем до успішного засвоєння інтонаційної виразності. Постійна практика дозволяє учням не лише закріплювати навички, а й розвивати здатність до самостійного інтонування тексту. Учні кожного уроку читають уривки з нових творів, поступово ускладнюючи завдання: спочатку це прості діалоги, потім більш складні твори з багатшими інтонаційними можливостями.

Мотивація є важливим фактором у формуванні інтонаційної виразності. Якщо діти зацікавлені в тому, що вони читають, вони будуть намагатися передати емоції і зміст тексту через свою інтонацію. Наприклад, для цього можна вибирати цікаві та захоплюючі для учнів твори, ставити перед ними творчі завдання: наприклад, уявити себе в ролі героя, передати його емоції через інтонацію, або організувати конкурси на кращу інтонацію серед учнів. Відповідно до цього, можна встановити, що використання різних методів та підходів дозволяє формувати вміння інтонаційної виразності у молодших школярів, що сприяє розвитку їхньої читацької компетентності і мовленнєвих навичок [21].

Вчителі також застосовують роботу з моделями інтонації. На дошці або в зошитах учні позначають висхідну або низхідну інтонацію, місця логічних пауз, акцентовані слова. О. Вашуленко стверджує, що це сприяє формуванню в учнів вміння бачити музику мови ще до її озвучення.

У процесі формування виразного читання важливо враховувати індивідуальні особливості учнів. Дехто має гарний слух і швидко засвоює інтонаційні особливості, іншим потрібно більше часу. Тому вчитель має добирати завдання з урахуванням індивідуального темпу розвитку кожної дитини [6, с.18].

В. Тернопільська встановлює, що позитивну роль у практиці відіграє створення ситуації успіху. Вчитель повинен хвалити учнів за вдало переданий



настрій, влучний логічний наголос, природну інтонацію. Це мотивує дітей до подальших спроб, розвиває віру у власні сили.

Ще одним важливим аспектом є застосування сучасних технологій. Використання аудіокниг, навчальних відео, програм для тренування дикції та інтонації урізноманітнює навчальний процес і забезпечує додаткові можливості для формування виразного мовлення. Оцінювання інтонаційної виразності в практиці також має свої особливості. Вчителі застосовують критерії оцінювання, де враховуються: точність логічного наголосу, дотримання пауз, виразність інтонаційного малюнка, відповідність настрою. Важливо проводити як формувальне, так і підсумкове оцінювання. Успішне формування інтонаційної виразності в початковій школі залежить від цілеспрямованої, послідовної та систематичної роботи. Важливо, щоб кожен урок читання був насичений вправами, що розвивають інтонаційне сприймання та мовленнєве самовираження [37, с.9].

Таким чином, практика початкової школи показує, що формування інтонаційної виразності – це не разова дія, а цілісна методична система, яка базується на багаторазовому вправленні, емоційному зануренні в текст і педагогічній підтримці з боку вчителя.

### **Висновки до першого розділу**

Отже, у підсумку до першого розділу сформулюємо такі висновки.

Встановлено, що інтонаційна виразність є комплексною характеристикою усного мовлення, яка передбачає використання темпу, ритму, логічних наголосів та пауз для точного відтворення авторського задуму тексту. Поняття «формування вміння» інтерпретується як поетапний, систематичний процес розвитку відповідних навичок, що відбувається у взаємодії учителя й учня в умовах уроку читання. Уточнення цих дефініцій дозволило окреслити теоретичні межі дослідження та підкреслити значущість інтонаційної виразності для розвитку читацької компетентності молодших школярів.

Аналіз педагогічних та психологічних джерел засвідчив, що формування вмінь інтонаційної виразності у здобувачів початкової освіти є багатогранною науково-педагогічною проблемою, яка охоплює питання розвитку мовленнєвого дихання, фонематичного слуху, емоційно-чуттєвого відгуку та творчої уяви. Науковці наголошують на важливості поєднання теоретичних знань про засоби інтонації з практичними вправами, спрямованими на розвиток інтонаційної саморегуляції. Таке поєднання забезпечує глибше розуміння тексту, підвищує мовленнєву культуру та сприяє формуванню особистісної читацької позиції. Розгляд проблеми з різних наукових ракурсів підкреслив її актуальність та необхідність педагогічної підтримки в умовах сучасної початкової школи.

Вивчення практичного досвіду роботи початкової школи показало, що формування інтонаційної виразності здійснюється нерівномірно та значною мірою залежить від професійної майстерності вчителя, застосовуваних методів і засобів навчання. Ефективними визнано такі прийоми, як інтонаційні етюди, рольове читання, драматизація, робота з аудіозаписами, читання за ролями та ігри на розвиток емоційно-виразного мовлення. Проте на практиці спостерігається потреба у систематизації методичного забезпечення та його адаптації до індивідуальних особливостей учнів. Це свідчить про необхідність розроблення цілісної методики, яка забезпечила б поетапне, поступове та усвідомлене формування вмінь інтонаційної виразності.

Таким чином, теоретичний аналіз і вивчення практики засвідчили, що формування вмінь інтонаційної виразності у здобувачів початкової освіти є важливим складником розвитку читацької компетентності та мовленнєвої культури молодших школярів. Проблема має як значний науковий потенціал, так і практичну актуальність, оскільки вимагає удосконалення методичного забезпечення уроків читання та впровадження системи вправ, спрямованих на розвиток емоційно-виразного мовлення.

## **РОЗДІЛ II.**

## **ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА СФОРМОВАНOSTІ ВМІНЬ ІНТОНАЦІЙНОЇ ВИРАЗНОСТІ В УЧНІВ 4 КЛАСУ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ**

### **2.1. Актуальний стан сформованості вмінь інтонаційної виразності в учнів 4 класу на уроках читання**

На констатувальному етапі дослідження було поставлено за мету визначити рівень сформованості вмінь інтонаційної виразності в учнів 4 класу під час уроків читання. Цей етап передбачав вивчення поточного стану розвитку вказаних умінь, без втручання в освітній процес, що дозволило об'єктивно зафіксувати початковий рівень навичок учнів.

Основну увагу було зосереджено на таких аспектах інтонаційної виразності, як уміння правильно передавати інтонаційні засоби усного мовлення – логічний наголос, паузування, зміна тону, темпу та сили голосу під час читання. Для цього використовувалися різні типи текстів: художні, діалогічні, описові та емоційно насичені уривки. Учням було запропоновано індивідуальне та групове читання. У процесі аналізу враховувалися не лише технічні аспекти читання, але й здатність учнів передавати емоційний настрій героїв, динаміку сюжету, логічну структуру тексту. Отримані результати дозволили окреслити наявні труднощі, з якими стикаються учні, та виявити типові помилки в інтонуванні.

Для визначення рівня сформованості вмінь інтонаційної виразності були розроблені чіткі критерії оцінювання. До основних критеріїв належали:

- володіння логічним наголосом (уміння виділяти ключові слова і смислові центри речень);
- правильне паузування (дотримання логіко-граматичних і психологічних пауз у процесі читання);
- зміна тону, сили голосу і темпу відповідно до змісту тексту;

- передача емоційного стану героїв і загального настрою твору;
  - використання невербальних засобів виразності (міміка, жести, поза);
- здатність до осмисленого, а не механічного читання.

За сукупністю вказаних критеріїв було виокремлено чотири рівні сформованості вмінь інтонаційної виразності:

*Високий рівень* – учень вільно володіє інтонаційними засобами, логічно наголошує ключові слова, дотримується пауз, змінює тембр, тон, темп мовлення відповідно до змісту. Його читання емоційне, природне, супроводжується доречними невербальними засобами.

*Достатній рівень* – учень у більшості випадків правильно використовує інтонаційні засоби, але потребує додаткової уваги до темпу або емоційності мовлення; може припускатися незначних неточностей у наголосах чи паузах.

*Середній рівень* – учень володіє окремими інтонаційними прийомами, але не завжди вміє застосувати їх відповідно до змісту. Читання недостатньо виразне, емоційне забарвлення слабко виражене.

*Початковий рівень* – учень читає монотонно, без інтонаційних змін, не дотримується логічних пауз, не передає емоційного змісту тексту.

Оцінювання проводилося шляхом індивідуального опитування учнів, спостереження за їхнім читанням, а також аудіо-фіксації для подальшого аналізу. Результати оцінювання оброблялися за кількісно-якісним методом, що дозволило визначити відсоткове співвідношення рівнів сформованості.

Для визначення рівнів сформованості вмінь інтонаційної виразності було використано комплекс методів, зокрема педагогічне спостереження, аналіз продуктів діяльності учнів (аудіозаписів читання), індивідуальні бесіди та оцінювальні картки спостереження. Основним методом виступало спостереження за читанням учнів, яке здійснювалося за спеціальною картою, що дозволяло об'єктивно фіксувати прояви інтонаційної виразності відповідно до визначених критеріїв.

Картка спостереження за рівнем сформованості інтонаційної виразності

включала такі показники:

1. Дотримання логічного наголосу – уміння виділяти ключові слова.
2. Паузування – правильність розподілу пауз відповідно до смислу речення; Зміна тону, сили голосу, темпу.
3. Передача емоційного стану героїв.
4. Використання невербальних засобів (жести, міміка, поза).
5. Осмисленість і природність читання.

Кожен показник оцінювався за чотирибальною шкалою (1 – початковий рівень, 4 – високий), що дало змогу здійснити кількісно-якісний аналіз і визначити відсотковий розподіл рівнів сформованості вмінь інтонаційної виразності. Отримані дані фіксувалися у спостережних листах і використовувалися для подальшого статистичного узагальнення результатів.

Респондентами дослідження стали учні 4 класу закладу загальної середньої освіти, загальною кількістю 20 осіб. Такий обсяг вибірки дозволяє здійснити якісний аналіз та спостереження за рівнем розвитку вмінь інтонаційної виразності в умовах типового класного колективу.

Вибір саме четвертокласників для проведення дослідження є обґрунтованим, оскільки до цього часу учні вже оволоділи базовими навичками техніки читання, мають сформовану мовленнєву базу, володіють основами літературного аналізу тексту. Це створює сприятливі умови для акцентування уваги саме на інтонаційній виразності.

Учні 4 класу знаходяться на завершальному етапі початкової освіти, що дозволяє виявити ефективність попереднього навчання читанню, а також створює основу для підготовки до середньої ланки освіти, де вміння виразного читання набуває ще більшого значення. Саме на цьому етапі школярі здатні до більш усвідомленого осмислення емоційної складової тексту. У цьому віці діти демонструють високий рівень емоційної чутливості та зацікавлення художніми творами, що сприяє природній мотивації до виразного читання та полегшує

формування відповідних умінь. Це дозволяє провести ефективну апробацію методичних підходів та засобів навчання інтонаційної виразності.

Нами було використано такі методики:

1. Методика Л. Крутій – включає використання ігрових прийомів, сценічного читання та емоційного відтворення тексту для розвитку інтонаційної виразності в молодших школярів. Її метод передбачає формування емоційного відгуку на текст через міміку, жести і відповідну інтонацію.
2. Методика М. Вашуленка – зорієнтована на інтеграцію роботи над інтонацією з аналізом структури тексту. Пропонується послідовна робота над логічним читанням, паузуванням, інтонаційними вправами в контексті змісту твору.
3. Методика О. Токмань – розвиток вокально-інтонаційної культури молодших школярів через співучі та технічні засоби читання, слухову культуру, артистичність виразу.
4. Методика розвитку інтонаційної виразності мовлення (автор: Л. Посохова) – цілеспрямовані вправи на зміну темпу, тембру, сили голосу та інтонаційного забарвлення (захоплено, сердито, здивовано тощо) (Додаток А).

Проаналізуємо ці методики більш детально.

Методика Л. Крутій орієнтована на розвиток інтонаційної виразності мовлення в учнів молодшого шкільного віку шляхом використання ігрових технологій, сценічного читання та емоційно забарвленого відтворення текстів.

Основна ідея полягає в тому, що дитина краще засвоює мовленнєві навички, зокрема інтонаційні, коли включається в емоційно значущу, діяльнісну та природну для неї форму навчання – гру. Завдяки цьому мовлення стає не лише виразним, а й особистісно мотивованим.

Одним із центральних елементів методики є використання ролей і театралізованих форм. Учням пропонують розігравати сценки, інсценізувати

уривки з художніх творів, змінюючи інтонаційне забарвлення відповідно до характеру персонажів.

Діти навчаються передавати емоційні стани через зміну тону, сили голосу, темпу, ритму мовлення, що розвиває інтонаційне чуття та здатність емоційно співпереживати прочитане.

Також методика передбачає використання міміки, жестів, пози тіла як невід'ємних складових мовленнєвої виразності. Вчитель навчає дітей не лише говорити з інтонацією, а й супроводжувати мовлення відповідними невербальними засобами, що сприяє глибшому розумінню тексту і формуванню комунікативної компетентності.

Ігрові вправи, які пропонує Л. Крутій, охоплюють і мовні розминки («Прочитай, якби ти був сердитим/щасливим/здивованим»), і вправи на зміну інтонаційної структури речення («Скажи це питанням/наказом/з подивом»), і вправи з колективного читання («Хвиля читання» або «Естафета читача»). Такі завдання активізують мовленнєву діяльність, створюють позитивний емоційний фон і стимулюють бажання вдосконалювати власне мовлення.

Методика Л. Крутій відповідає сучасним принципам особистісно орієнтованого та діяльнісного підходу до навчання, сприяє розвитку інтонаційної виразності як важливої складової мовленнєвої та читацької компетентності молодших школярів. Вона дає змогу перетворити урок читання на захоплюючий творчий процес.

Методика М. Вашуленка вирізняється системним підходом до формування в учнів початкових класів навичок виразного читання, зокрема інтонаційної виразності. Вона базується на поєднанні мовленнєвого розвитку з аналітичною роботою над текстом - учні не просто читають, а вчаться розуміти глибинний зміст і структуру прочитаного, що зумовлює їхнє інтонаційне оформлення мовлення.

Одним із ключових аспектів методики є логічне читання - це вміння правильно розставляти логічні наголоси відповідно до смислової структури речення.

М. Вашуленко наголошує, що інтонаційна виразність має бути не штучною, а внутрішньо вмотивованою – тому учень має спочатку осмислити думку, яку потрібно передати, а вже потім відтворити її голосом. Такий підхід формує навички інтонаційного осмислення, а не механічного читання. Особливе місце в методиці займає робота над паузуванням. Учні вчаться робити паузи відповідно до розділових знаків, граматичної будови речення та логіки висловлювання. Для цього використовуються спеціальні вправи: «Постав паузу», «Прочитай з паузою після підмета», «Прочитай так, щоб слухач зрозумів головну думку». Такі завдання дозволяють учневі контролювати темп мовлення, уникати монотонності й забезпечувати змістову виразність.

Методика М. Вашуленка активно залучає інтонаційні вправи в контексті змісту художнього твору. Наприклад, учні отримують завдання прочитати один і той самий уривок з різними інтонаціями відповідно до характеру персонажів або зміни подій. Це сприяє розвитку емоційного слуху, збагачує мовлення та розвиває здатність до художнього осмислення тексту. Завдяки такому підходу, методика забезпечує глибоке формування інтонаційної виразності як результату свідомого мовленнєвого вибору. Вона орієнтує учнів на розуміння мовлення як засобу впливу на слухача, сприяє формуванню особистісно забарвленого й емоційно точного читання.

Методика О. Токмань спрямована на розвиток вокально-інтонаційної культури молодших школярів, що розглядається як невід'ємна складова процесу формування виразного, емоційно забарвленого і художньо точного читання. Авторка акцентує увагу на важливості поєднання мовленнєвої техніки, слухової культури та артистичності виконання, що дозволяє учням не лише правильно прочитати текст, а й передати його смислову, емоційну та образну глибину.



Центральним елементом методики є співучість мовлення, що передбачає плавність, мелодійність, інтонаційне багатство читання.

О. Токмань пропонує використовувати вправи на мелодійне проговорювання фраз, інтонування речень з поступовим переходом від співу до мовлення. Це особливо ефективно у роботі з поетичними текстами, де ритм і звук відіграють важливу роль. Такий підхід активізує слухове сприйняття учнів і допомагає відчувати красу мовленнєвого звучання. У методиці велика увага приділяється формуванню слухової культури, тобто здатності дитини уважно слухати і відтворювати мовлення з урахуванням його звучання. Для цього використовуються вправи на впізнавання інтонаційних відтінків, повторне читання з урахуванням змін тону, темпу, сили голосу.

О. Токмань підкреслює, що тільки через активну слухову взаємодію школяр може навчитися контролювати власне мовлення та вдосконалювати інтонаційну виразність.

Ще одним важливим компонентом методики є артистичність мовлення, тобто здатність учня емоційно і виразно передавати зміст тексту, «проживати» його. З цією метою використовуються елементи театралізації, рольового читання, інсценізації. Учні вчаться змінювати інтонацію відповідно до емоційного стану героїв, жанру тексту, комунікативного завдання. Вправи типу «прочитай як герой», «зміни інтонацію, щоб висловити інший настрій» сприяють розвитку творчості та уяви.

Методика О. Токмань має комплексний характер і поєднує технічні, слухові та естетичні компоненти виразного читання. Такий підхід забезпечує цілісне формування інтонаційної виразності, що є важливою передумовою не лише ефективного читання, а й розвитку загальної комунікативної та мовленнєвої компетентності молодших школярів.

Методика розвитку інтонаційної виразності мовлення Л. Посохової є ефективним інструментом формування навичок емоційно забарвленого та виразного мовлення у дітей, зокрема молодших школярів. Вона ґрунтується на

системі цілеспрямованих вправ, які допомагають учням усвідомити роль інтонації як засобу передачі змісту, емоційного стану, ставлення до сказаного.

Основна увага приділяється зміні таких параметрів мовлення, як темп, тембр, сила голосу та інтонаційне забарвлення (наприклад, говорити «здивовано», «радісно», «сердито», «перелякано» тощо). У межах методики застосовуються вправи на відтворення емоційно різних ситуацій мовлення. Наприклад, дітям пропонується вимовити одне і те саме речення в кількох емоційних варіантах: «Мама прийшла» – з радістю, страхом, здивуванням, байдужістю. Такі завдання не лише формують вміння змінювати інтонаційне оформлення висловлювання, але й розвивають емоційну чутливість, спостережливість, здатність до співпереживання.

Важливою частиною методики є також робота з літературними текстами, віршами та діалогами. Під час читання творів діти вчаться визначати емоційне тло ситуації, виділяти логічні наголоси, робити паузи, варіювати висоту та силу голосу.

Методика заохочує до творчої імпровізації, коли дитина може змінити інтонацію залежно від уявного контексту. Також активно використовується робота в парі або групі, що розвиває комунікативні вміння та навички інтонаційного узгодження з партнером.

Таким чином, методика Л. Посохової є багатоплановою та сучасною, оскільки поєднує елементи акторської майстерності, логопедичних технік і методик художнього читання. Вона спрямована не лише на формування виразного мовлення, а й на розвиток особистості учня через мовлення як засіб комунікації, емоційного самовираження й творчого самоздійснення.

Аналіз отриманих результатів дослідження інтонаційної виразності мовлення учнів 4 класу на уроках читання за методикою Л. Крутій подано у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

**Аналіз рівнів сформованості інтонаційної виразності мовлення учнів 4 класу на уроках читання за методикою Л.Крутій**

| Рівень сформованості інтонаційної виразності                                                                                                                                                                | Кількість учнів | % від загальної кількості |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------|---------------------------|
| Високий рівень (виразне читання з точним відтворенням емоцій, мімікою, жестикуляцією, логічними паузами та інтонаційними акцентами)                                                                         | 16 учнів        | 50%                       |
| Достатній рівень (учень у більшості випадків правильно використовує інтонаційні засоби, але потребує додаткової уваги до темпу або емоційності мовлення; можливі незначні неточності у наголосах чи паузах) | 3 учня          | 9%                        |
| Середній рівень (часткове використання інтонаційних засобів, є труднощі з логічними паузами або жестами, емоційне забарвлення присутнє не завжди)                                                           | 8 учнів         | 25%                       |
| Початковий рівень (монотонне читання, відсутність міміки, інтонаційної варіативності, труднощі з виразом емоцій і логічними паузами)                                                                        | 5 учнів         | 16%                       |
| Разом                                                                                                                                                                                                       | 32 учні         | 100%                      |

Результати у таблиці 2.1, свідчать про різноманітність рівнів сформованості вмінь інтонаційної виразності серед учнів 4 класу. Найбільшу частку становлять школярі із середнім рівнем – 25 %, що вказує на наявність базових навичок,

проте недостатню їх систематизацію та гнучкість у використанні. Ці діти здебільшого вміють користуватися інтонаційними засобами, але не завжди застосовують їх доречно до змісту тексту. Їм бракує впевненості у вираженні емоційних відтінків, а також навичок логічного наголошення та дотримання пауз, що потребує подальшої цілеспрямованої роботи.

Аналіз достатнього рівня (9 %) дозволяє стверджувати, що учні цього рівня демонструють уміння користуватися основними інтонаційними засобами, однак потребують вдосконалення у сфері емоційності та темпоритму читання. Їхня виразність уже свідчить про сформовані навички усвідомленого читання, але емоційна насиченість та гнучкість інтонації ще не є стабільними. Така група учнів має потенціал швидко перейти до високого рівня за умови використання інтерактивних методів навчання, сценічного читання, роботи з мімікою та жестами.

Високий рівень (50 %) та низький (16 %) разом відображають крайні полюси розвитку інтонаційної виразності у класі. Учні з високим рівнем вільно володіють мовними та невербальними засобами, що робить їхнє читання природним і переконливим. Водночас група з низьким рівнем демонструє труднощі у відтворенні емоційного змісту тексту, читає монотонно й без пауз.

Результати підтверджують, що більшість дітей перебувають на проміжному етапі формування вмінь інтонаційної виразності, а тому подальша робота має бути спрямована на розвиток емоційної чутливості, розширення інтонаційного діапазону та формування навичок осмисленого читання.

Аналіз рівнів сформованості інтонаційної виразності мовлення учнів 4 класу за методикою М. Вашуленка представлено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

**Аналіз отриманих результатів констатувального етапу дослідження  
інтонаційної виразності мовлення учнів 4 класу на уроках читання за  
методикою М. Вашуленка**

| Рівень сформованості<br>інтонаційної виразності | Кількість<br>учнів | % від загальної кількості |
|-------------------------------------------------|--------------------|---------------------------|
| Високий рівень                                  | 16 учнів           | 50%                       |
| Достатній рівень                                | 6 учнів            | 19%                       |
| Середній рівень                                 | 7 учнів            | 22%                       |
| Початковий рівень                               | 3 учні             | 9%                        |
| Усього:                                         | 32 учні            | 100%                      |

Аналіз рівнів сформованості інтонаційної виразності мовлення учнів 4 класу за методикою М. Вашуленка дозволяє детально оцінити ступінь володіння школярами інтонаційними засобами, що є важливою складовою виразного читання та розвитку комунікативної компетентності.

Учні з високим рівнем сформованості (50% від загальної кількості) демонструють свідоме і правильне використання інтонаційних засобів. Вони вміло розставляють логічні наголоси, дотримуються пауз і змінюють тональність голосу відповідно до смислового навантаження тексту. Такі учні читають живо, емоційно і з розумінням, що свідчить про глибоке осмислення змісту твору. Їхнє мовлення відзначається чіткістю і виразністю, що позитивно впливає на сприйняття тексту слухачами.

До групи з достатнім рівнем належать 19% учнів, які мають базові навички інтонаційної виразності і зазвичай правильно відтворюють інтонаційні

структури речень. Проте в деяких випадках вони можуть допускати помилки у постановці пауз або наголосів, іноді читають дещо монотонно. Ця група потребує додаткової роботи для вдосконалення інтонаційної гнучкості та більш свідомого застосування інтонаційних засобів.

Учні із середнім рівнем (22%) володіють інтонаційними засобами частково. Вони часто користуються шаблонними інтонаційними моделями, що не завжди відповідають змісту прочитаного. Такі діти іноді ігнорують логічні паузи, читають з недостатньою емоційною виразністю, що свідчить про початковий рівень формування інтонаційної компетентності. Для цієї категорії учнів особливо важливо впроваджувати вправи, що сприяють розвитку слухового сприйняття та усвідомленню ролі інтонації у мовленні.

Учні з початковим рівнем (9%) демонструють значні труднощі з інтонаційною виразністю: їхнє мовлення монотонне, позбавлене змін темпу, тону, сили голосу. Вони часто не дотримуються граматичних та смислових пауз, що ускладнює розуміння прочитаного тексту. Такий рівень вказує на необхідність індивідуального підходу та систематичної роботи над розвитком слухового контролю і навичок інтонаційного оформлення мовлення.

Загалом результати дослідження свідчать про те, що більшість учнів потребують цілеспрямованої педагогічної підтримки для вдосконалення інтонаційної виразності.

Аналіз рівнів сформованості інтонаційної виразності мовлення учнів 4 класу за методикою О.Токмань подано в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

**Аналіз отриманих результатів констатувального етапу дослідження  
інтонаційної виразності мовлення учнів 4 класу на уроках читання за  
методикою О.Токмань**

| Рівень сформованості<br>інтонаційної виразності | Кількість учнів | % від загальної кількості |
|-------------------------------------------------|-----------------|---------------------------|
| Високий рівень                                  | 16 учнів        | 50%                       |
| Достатній рівень                                | 9 учнів         | 28%                       |
| Середній рівень                                 | 5 учнів         | 16%                       |
| Початковий рівень                               | 2 учні          | 6%                        |
| Усього:                                         | 32 учні         | 100%                      |

Методика О.Токмань, що спрямована на розвиток вокально-інтонаційної культури молодших школярів, передбачає комплексний підхід до формування навичок виразного мовлення, поєднуючи технічні, слухові та артистичні аспекти. Аналіз результатів констатувального етапу дослідження інтонаційної виразності учнів 4 класу за цією методикою дозволяє оцінити, наскільки успішно діти засвоїли основи вокально-інтонаційної культури і наскільки вони готові до подальшого вдосконалення своїх навичок.

За результатами дослідження, 50% учнів демонструють високий рівень сформованості інтонаційної виразності. Це свідчить про те, що ці діти вільно користуються вокально-інтонаційними засобами: вони вправно змінюють темп, тембр, силу голосу, володіють технікою плавного і мелодійного читання. Крім того, вони здатні емоційно насичувати своє мовлення, передавати відтінки настрою, ставлення до змісту тексту, що є важливою складовою артистичності. Такі учні зазвичай легко долають труднощі з артикуляцією та демонструють високу слухову чутливість.

Учні із достатнім рівнем (28%) мають базові знання і навички з вокально-інтонаційної культури, однак їхнє застосування інтонаційних засобів є ще нестійким. Вони здатні до зміни голосу і темпу, проте нерідко допускають помилки або недостатньо виразно передають емоції. Для цих дітей важливо продовжувати систематично тренувати слухове сприйняття, розвивати артикуляційну гнучкість та привчати до свідомого використання інтонації для передачі змісту.

Середній рівень, який виявлено у 16% респондентів, характеризується обмеженими уміннями у використанні вокально-інтонаційних засобів. Учні на цьому рівні часто читають монотонно, не вміють регулювати силу і темп голосу, а також не розрізняють різні емоційні відтінки мовлення. Це свідчить про потребу у більш індивідуалізованому підході, що передбачає прості, але систематичні вправи на розвиток слухового аналізу, артикуляційної гнучкості і емоційної виразності.

Початковий рівень інтонаційної виразності (6%) проявляється у відсутності виразних вокальних змін: голос таких учнів переважно монотонний, невиразний, з браком артикуляційних навичок і емоційної насиченості. Ця група потребує особливої уваги педагога і включення в навчальний процес спеціальних вправ на розвиток голосового дихання, інтонаційних варіацій і слухового контролю.

Загалом, результати констатувального етапу за методикою О.Токмань свідчать про різний рівень сформованості вокально-інтонаційної культури серед учнів 4 класу, що вимагає диференційованого педагогічного підходу.

Аналіз рівнів сформованості інтонаційної виразності мовлення учнів 4 класу представлено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.



**Аналіз отриманих результатів констатувального етапу дослідження  
інтонаційної виразності мовлення учнів 4 класу на уроках читання за  
методикою Л.Посохової**

| Рівень сформованості<br>інтонаційної виразності | Кількість учнів | % від загальної кількості |
|-------------------------------------------------|-----------------|---------------------------|
| Високий рівень                                  | 16 учнів        | 50%                       |
| Достатній рівень                                | 7 учнів         | 20%                       |
| Середній рівень                                 | 6 учнів         | 18%                       |
| Початковий рівень                               | 4 учні          | 12%                       |
| Усього:                                         | 32 учні         | 100%                      |

Методика розвитку інтонаційної виразності мовлення Л.Посохової ґрунтується на систематичному формуванні в учнів навичок свідомого керування інтонаційними параметрами мовлення: темпом, тембром, силою голосу та інтонаційним забарвленням.

Аналіз отриманих результатів констатувального етапу дослідження інтонаційної виразності у 4 класі, де респондентами були 32 учні, дає змогу оцінити ступінь опанування цими навичками на початковому етапі. Учні з високим рівнем (50%) демонструють впевнене володіння різноманітними інтонаційними засобами. Вони здатні виразно передавати різні емоційні стани, наприклад, захоплення, здивування чи сердитість, що робить їхнє мовлення багатогранним і живим. Також, ці школярі свідомо регулюють темп і силу голосу, адаптуючи їх до змісту тексту. Така здатність свідчить про високий рівень слухового сприйняття, розвинену артикуляцію та емоційну чутливість.

До групи з достатнім рівнем (20%) входять учні, які загалом володіють основними інтонаційними прийомами, проте іноді допускають неточності у передачі емоційного забарвлення або зміні темпу. Вони здатні застосовувати

інтонаційні варіації, але інколи роблять це недостатньо свідомо або емоційно. Для них характерні початкові успіхи у розвитку вокально-інтонаційної культури, що потребують подальшого підтримання і поглиблення через цілеспрямовані вправи.

Учні зі середнім рівнем (18%) використовують інтонаційні засоби нерегулярно і часто шаблонно. Їхнє мовлення іноді позбавлене емоційної насиченості, темп і сила голосу залишаються на одному рівні, що знижує виразність читання. Ця група потребує посиленої роботи над розвитком слухового аналізу і сприйняття, вправ із варіації голосу, що стимулює усвідомлене застосування інтонаційних моделей.

Учні з низьким рівнем (12%) мають значні труднощі у використанні інтонаційних засобів: їхнє мовлення переважно монотонне, без зміни темпу, тону чи сили голосу. Відсутність емоційної виразності ускладнює сприйняття тексту слухачами і свідчить про необхідність інтенсивного розвитку вокально-інтонаційної культури через індивідуальні і групові заняття.

Отже, результати констатувального етапу свідчать про неоднорідність рівня сформованості інтонаційної виразності серед учнів 4 класу, що підтверджує потребу в системному застосуванні методики Л.Посохової.

Аналіз отриманих результатів констатувального етапу дослідження інтонаційної виразності мовлення учнів 4 класу на уроках читання за методиками Л.Крутій, М.Вашуленка, О.Токмань та Л.Посохової засвідчує, що рівень сформованості інтонаційної виразності серед молодших школярів є різним і потребує цілеспрямованої педагогічної підтримки.

За методикою Л.Крутій лише 50% учнів досягли високого рівня, демонструючи виразне читання з використанням міміки, жестикуляції та логічних пауз, тоді як 25% – знаходяться на середньому рівні, що свідчить про наявний потенціал для розвитку. Водночас 16% учнів показали низький рівень, що підкреслює потребу у системній роботі над розвитком емоційного вираження та інтонаційних навичок. Методика М.Вашуленка показала, що 50%

учнів мають високий рівень інтонаційної виразності, з умінням свідомо і правильно використовувати інтонаційні засоби, тоді як 19% демонструють достатній рівень, а 22% – середній. Низький рівень (9%) свідчить про необхідність додаткових вправ для покращення артикуляції та усвідомленого застосування інтонації відповідно до змісту тексту.

Результати за методикою О. Токмань вказують на те, що 50% здобувачів початкової освіти володіють високим рівнем вокально-інтонаційної культури, проявляючи артистичність і технічну вправність у читанні. Середній і початковий рівні охоплюють багато учнів (44%), що демонструє нестійкість у застосуванні інтонаційних засобів та потребу в подальшому вдосконаленні. Низький рівень у 6% учнів акцентує увагу на необхідності індивідуального підходу.

Методика Л.Посохової підкреслює важливість цілеспрямованих вправ на зміну темпу, тембру, сили голосу та емоційного забарвлення, які сприяють розвитку живого та виразного мовлення. Результати свідчать, що 50% учнів досягли високого рівня, але значна частина потребує посиленої роботи для формування вокально-інтонаційних навичок.

Отже, варто встановити, що загалом дослідження виявило неоднорідність рівнів сформованості інтонаційної виразності серед учнів 4 класу, що обумовлює необхідність системної, комплексної та диференційованої роботи з використанням ефективних педагогічних методик. Систематичне впровадження вправ, спрямованих на розвиток інтонаційної чутливості, артикуляції, емоційного відтворення тексту та вокальної культури, здатне суттєво підвищити якість читання і комунікативних умінь молодших школярів.

Відповідно до цього, було сформовано контрольну та експериментальну групи.

Контрольна група – це ті учні, які на констатувальному етапі дослідження продемонстрували високий рівень інтонаційної виразності. Вони мають добре сформовані навички виразного читання, свідомо використовують міміку, жести,

логічні паузи та інтонаційні акценти. За даними дослідження, це 50% від загальної кількості учнів (16 учнів із 32). Контрольна група слугуватиме базовим орієнтиром і зразком для порівняння результатів експериментальної роботи.

Експериментальна група – це учні, які мають середній, достатній, початковий або низький рівень сформованості інтонаційної виразності та потребують подальшого розвитку цих умінь. Ця група складає 50% від загальної кількості (16 учнів із 32). З цією групою буде проводитися цілеспрямована педагогічна робота за обраними методиками з метою підвищення рівня інтонаційної виразності.

## **2.2. Педагогічний інструментарій формування вмінь інтонаційної виразності в учнів 4 класу на уроках читання**

На формувальному етапі дослідження з учнями експериментальної групи буде проведено ряд занять, які сприятимуть підвищенню рівня сформованості вмінь інтонаційної виразності. Основна увага буде зосереджена на роботі з учнями експериментальної групи, які мають середній або початковий рівень сформованості інтонаційної виразності. Цей етап передбачає проведення спеціально розроблених форм, методів і засобів навчання, спрямованих на систематичне формування та розвиток вокально-інтонаційних умінь.

Для реалізації завдань формувального етапу використовувалися різні форми організації занять:

- уроки формування практичних умінь, на яких відпрацьовувалися конкретні інтонаційні прийоми (логічне наголошення, паузування, зміна темпу й сили голосу);
- уроки-тренінги – для розвитку слухової уваги, артикуляційної гнучкості, контролю темпу та тону мовлення;

- уроки-ігри та театралізовані заняття, що передбачали рольове читання, інсценізацію текстів, імітацію емоційних ситуацій;
- інтегровані уроки читання і музики – для формування чуття ритму, мелодійності мовлення, розвитку слухового сприйняття.

Застосовувалися такі методи навчання:

- пояснювально-ілюстративний метод (демонстрація зразків виразного читання вчителем або аудіозаписів);
- репродуктивний метод (наслідування інтонаційного зразка, повторення інтонаційних моделей);
- практичний метод (систематичне виконання вправ на зміну темпу, сили, висоти голосу, логічне наголошення, паузування);
- ігрові методи (рольові ігри, інтонаційні квести, вправи «емоційне ехо», «жести і міміка»);
- проблемно-пошукові методи (аналіз інтонаційних особливостей тексту, порівняння різних варіантів читання, самостійне визначення інтонаційного малюнка твору).

Серед засобів навчання було використано:

- аудіовізуальні засоби – записи виразного читання, відеоінсценізації, мультимедійні презентації;
- наочні матеріали – картки з інтонаційними завданнями, схеми пауз, таблиці «емоційного тону»;
- технічні засоби – диктофон, комп'ютер або планшет для запису голосу учнів та подальшого самоаналізу;
- ігрові та театралізовані атрибути – дзвіночки, картки ролей, маски персонажів, що стимулювали емоційне залучення;
- засоби невербальної виразності – дзеркала для роботи з мімікою, жестикуляцією, позою.

Застосування різних форм, методів і засобів навчання дозволило забезпечити активну участь учнів у процесі розвитку інтонаційної виразності, поєднати інтелектуальну, емоційну та діяльнісну сфери особистості дитини.

Методики, обрані для роботи, сприяли усвідомленню дітьми ролі інтонації у передачі емоцій, змісту та настрою тексту, а також формуватимуть навички свідомого використання голосових засобів. Заняття включали різноманітні ігрові вправи, сценічне читання, роботу з мімікою і жестами, а також вправи на зміну темпу, тембру та сили голосу. Такий комплексний підхід допоміг учням краще відчувати мелодику мови, розвинути артикуляційну гнучкість і слухову чутливість.

Особлива увага приділялася навчанню правильного паузування і логічного наголошення, що суттєво підвищувало виразність мовлення і сприяло кращому розумінню тексту. Заняття проводилися у формі інтерактивної діяльності, що стимулювало емоційну залученість учнів і мотивувало їх до активного використання нових інтонаційних навичок. Регулярні вправи та повторення допомогли закріпити отримані знання і сформувати у дітей стійкі мовленнєві навички, які вони зможуть застосовувати як під час уроків читання, так і у повсякденному спілкуванні.

Формувальний етап дослідження мав на меті не лише підвищити рівень інтонаційної виразності учнів експериментальної групи, а й розвинути їхню загальну комунікативну компетентність, емоційну чутливість і впевненість у власному мовленні, що є важливою складовою їхньої мовленнєвої культури та успішної соціалізації. Нами був розроблений комплекс уроків із метою підвищення

Тема уроку 1: Формування інтонаційної виразності під час читання художнього тексту.

Мета уроку:

Розвивати в учнів уміння свідомо використовувати інтонаційні засоби (темپ, силу, тембр голосу, паузи, емоційне забарвлення) під час читання.

Підвищити емоційну виразність і живість мовлення. Формувати навички логічного наголошування та правильного паузування.

Обладнання:

1. Вибраний короткий художній текст (казка, оповідання або вірш).
2. Картки з інтонаційними завданнями.
3. Дзвіночок або сигнал для привертання уваги.

Хід заняття

1. Організаційний момент (3 хв)

Привітання, налаштування учнів на роботу.

Коротке обговорення: – Що таке інтонація? Чому вона важлива під час читання? -Як інтонація допомагає передати емоції і зміст тексту?

2. Розминка – вокально-інтонаційні вправи (7 хв)

Вправи на розминку голосу (звуки «ааа», «ооо», «ууу» різної сили і темпу).

Повторення простих фраз з різною інтонацією (радісно, сумно, здивовано, сердито).

Ігрове завдання: діти «показують» голосом настроїв картинки, яку вчитель демонструє.

3. Робота з текстом (15 хв).

Читання обраного тексту вчителем з виразною інтонацією, звертаючи увагу на емоційність, паузи, темп.

Колективний аналіз інтонаційних особливостей: де треба зробити паузи, як змінюється голос залежно від настрою героя.

Читання тексту учнями по черзі або групами, повторюючи інтонаційні зразки.

4. Ігрові вправи на розвиток інтонації (10 хв)

«Інтонаційні картки»: кожен учень отримує картку із завданням прочитати фразу або речення із заданою інтонацією (радісно, сумно, здивовано, сердито, повільно, швидко, тихо, голосно).

Вправа «Емоційний діалог»: діти у парах вигадують короткий діалог і програють його, змінюючи інтонацію відповідно до емоцій героїв.

Вправа «Жести і міміка»: учні доповнюють інтонацію відповідною мімікою та жестами.

5. Рефлексія (5 хв) Обговорення:

- Які інтонаційні засоби сьогодні найкраще вдавалися?

- Що було складно?

- Як інтонація допомагає зробити читання цікавішим?

Вчитель підсумовує основні моменти і мотивує дітей на подальше вдосконалення.

Домашнє завдання.

Вивчити короткий вірш або уривок із тексту, звертаючи увагу на інтонацію та емоційність читання, підготуватися прочитати його на наступному уроці.

Тема уроку 2: Розвиток інтонаційної виразності через роботу з діалогами та короткими сценками.

Мета уроку:

Навчити учнів правильно використовувати інтонаційні засоби у діалогах. Розвивати вміння виразно читати, передаючи настрій і характери персонажів. Формувати навички артикуляції, паузування, зміни темпу та сили голосу.

Обладнання:

1. Короткі діалоги або уривки зі сценками (підготовлені тексти).
2. Картки з ролями персонажів.
3. Дзеркало (за можливості) для роботи з мімікою.
4. Аудіозаписи з прикладами виразного читання (за бажанням).

Хід заняття

1. Вступна частина (3 хв)

Пояснення мети уроку: сьогодні ми навчимося читати діалоги так, щоб було зрозуміло, хто що каже, і які у героїв почуття.



Обговорення: що допомагає зрозуміти характер персонажа? (інтонація, паузи, темп, міміка).

2. Вокально-інтонаційна розминка (5 хв)

Вправи на зміну сили голосу: шепіт, нормальний голос, голосно.

Вправи на зміну темпу: швидко, повільно.

Вправи на емоційне забарвлення: прочитати речення з різними настроями.

3. Ознайомлення з текстом (7 хв)

Вчитель читає короткий діалог, демонструючи різні інтонації для кожного персонажа.

Колективний аналіз: визначення інтонаційних особливостей, пауз, зміни тону.

4. Робота в парах (15 хв)

Розподіл ролей між учнями.

Практика читання діалогів із використанням інтонаційних прийомів: наголоси, паузи, зміни темпу і сили голосу.

Робота перед дзеркалом (за можливості) - спостереження за мімікою і жестами.

Взаємний зворотний зв'язок між учнями: що сподобалося, що можна покращити.

5. Презентація (8 хв)

Виступи пар перед класом із виразним читанням діалогів.

Обговорення сильних сторін і рекомендації від учителя та однокласників.

6. Підсумок і рефлексія (5 хв) Запитання до учнів:

- Що нового ви дізналися про інтонацію?

- Як інтонація допомагає зробити мовлення живим і зрозумілим?

- Які труднощі виникали і як ви їх долали?

Підведення підсумків, мотивація до подальшої роботи.

Домашнє завдання.

Підготувати короткий діалог або уривок із улюбленої книги, опрацювати його з урахуванням інтонаційної виразності, прочитати батькам або друзям.

Це заняття розвиває інтонаційну виразність через активне залучення у рольову гру та роботу в парі, що стимулює розвиток комунікативних навичок і підвищує впевненість учнів у власному мовленні.

Тема уроку 3: Розвиток інтонаційної виразності через слухання і виразне читання тексту.

Мета уроку:

Формувати в учнів здатність сприймати і відтворювати інтонаційні особливості тексту. Розвивати навички емоційного відтворення змісту та настрою твору. Удосконалювати вміння контролювати темп, силу голосу, паузи і наголоси.

Обладнання:

1. Аудіозапис уривку художнього тексту (казка, оповідання).
2. Текст для читання (друкований або на дошці).
3. Картки із запитаннями для рефлексії.

Хід заняття

1. Організаційний момент (3 хв)

Привітання, налаштування на роботу.

Коротка бесіда про роль інтонації у мовленні та читанні.

2. Слухання аудіотексту (8 хв)

Учні уважно слухають виразне читання короткого уривку.

Вчитель звертає увагу на використані інтонаційні засоби: зміна темпу, сили голосу, паузи, емоційне забарвлення.

3. Обговорення (7 хв) Відповіді на запитання:

- Які почуття передав текст?
- Як інтонація допомогла краще зрозуміти героя і події?
- Які інтонаційні засоби найбільше сподобались?

Обговорення в парах або невеликій групі.

#### 4. Повторне читання з виразністю (15 хв)

Учні читають текст почергово, намагаючись відтворити інтонаційні особливості, почуті у записі.

Вчитель коригує і допомагає звернути увагу на логічні паузи, зміну темпу і сили голосу.

Вправи на повторення емоційних відтінків (радість, сум, здивування, гнів).

#### 5. Інтонаційні ігри (10 хв)

«Інтонаційний ехо»: вчитель читає речення з певною інтонацією, учні повторюють.

«Емоційний квест»: учні отримують картки з емоціями, які повинні передати, читаючи окремі речення тексту.

#### 6. Підсумок (5 хв)

Коротка рефлексія: що допомогло краще відчувати інтонацію? Вчитель підкреслює важливість емоційної виразності у читанні.

Домашнє завдання.

Прослухати аудіозапис улюбленої казки або оповідання та спробувати виразно прочитати її батькам або друзям.

Тема уроку 4: Вдосконалення інтонаційної виразності через регулювання темпу та правильне паузування.

Мета уроку:

Навчити учнів контролювати темп читання. Формувати навички правильного використання пауз для логічного і емоційного виділення частин тексту. Розвивати виразність мовлення через свідоме інтонування.

Обладнання:

1. Короткий текст (казка, оповідання, вірш).
2. Таймер або секундомір.
3. Картки з позначенням різних типів пауз (коротка, середня, довга).

Хід заняття

### 1. Вступна бесіда (3 хв)

Обговорення з учнями: навіщо потрібен правильний темп і паузи у читанні? Пояснення, що темп і паузи допомагають краще зрозуміти текст і зробити читання цікавішим.

### 2. Вправи на темп (7 хв)

Читання коротких речень спочатку дуже швидко, потім дуже повільно.

Визначення оптимального темпу для зрозумілого і виразного читання;  
Вправа «регулюй темп»: учні читають один і той же текст із різним темпом, визначаючи найбільш природний.

### 3. Вправи на паузи (10 хв)

Демонстрація різних видів пауз (коротка, середня, довга) за допомогою жестів і карток.

Читання речень з різними паузами для передачі різних смислових акцентів.

Вправа «паузи в тексті»: учні позначають у тексті, де слід зробити паузи, і читають речення, враховуючи ці позначки.

### 4. Читання тексту з контролем темпу і пауз (15 хв)

Колективне читання тексту з дотриманням пауз і оптимального темпу.

Індивідуальне читання з обговоренням: що вдалося, а що потребує покращення.

Вправа «Читання на час»: за допомогою таймера визначається, чи можна покращити темп і при цьому зберегти виразність.

### 5. Підсумок (5 хв)

Обговорення з учнями, як паузи і темп впливають на інтонаційну виразність.

Мотивація до свідомого використання цих засобів у подальшому читанні.

Домашнє завдання.

Вибрати невеликий уривок із книги, підготувати його до виразного читання з правильними паузами і оптимальним темпом, прочитати вдома для батьків.

Це завдання допомогло учням зрозуміти важливість темпу і пауз як інтонаційних засобів, розвивало їхню здатність керувати ритмом мовлення, що суттєво покращило виразність читання і сприйняття тексту слухачами.

### **2.3. Експериментальна перевірка дієвості методики формування вмінь інтонаційної виразності в учнів 4 класу на уроках читання**

Формувальний етап педагогічного дослідження передбачав проведення комплексу уроків із формування вмінь інтонаційної виразності в учнів 4 класу на уроках читання, застосування методик з констатувального етапу дослідження, для встановлення динаміки змін рівня сформованості вмінь інтонаційної виразності з учнями експериментальної групи, для порівняння з результатами на першому етапі дослідження.

Для реалізації формувального етапу було використано комплекс діагностичних методів, спрямованих на визначення динаміки сформованості вмінь інтонаційної виразності. До них належали: повторне педагогічне спостереження, індивідуальне опитування та практичні завдання на виразне читання. Завдання мали однакову структуру, але відрізнялися за змістом, що дозволило оцінити не лише запам'ятовування матеріалу, а й уміння переносити набуті уміння на нові мовленнєві ситуації. Учні виконували вправи на читання художніх, діалогічних і описових текстів, під час яких оцінювалися такі показники: дотримання логічних пауз, зміна темпу, сили голосу, вираження емоційного забарвлення, правильність інтонаційного малюнка та ін. Оцінювання проводилося за тими самими критеріями, що й на констатувальному етапі, метою забезпечення об'єктивності порівняння результатів. Нами було розроблено карту спостережень для визначення рівня

сформованості інтонаційної виразності в учнів 4 класу, критерії та рівні сформованості.

### Карта спостережень для визначення рівня сформованості інтонаційної виразності

Прізвище, ім'я учня: \_\_\_\_\_

Клас: \_\_\_\_\_ Дата: \_\_\_\_\_

Текст для читання: \_\_\_\_\_

1. Критерії оцінювання
2. Темп і ритм читання
3. Логічні паузи
4. Інтонаційні акценти (виділення ключових слів)
5. Емоційна виразність
6. Міміка та жести
7. Правильність наголосу й мелодики фрази

| Критерії / рівні           | Високий рівень                                            | Достатній рівень                                  | Середній рівень                        | Початковий рівень                                   |
|----------------------------|-----------------------------------------------------------|---------------------------------------------------|----------------------------------------|-----------------------------------------------------|
| <b>Темп і ритм читання</b> | Темп відповідає змісту, гнучко змінюється; ритм природний | Темп здебільшого оптимальний, іноді нерівний      | Темп переважно рівномірний, без змін   | Темп одноманітний, дуже повільний або надто швидкий |
| <b>Логічні паузи</b>       | Точні, змістово обгрунтовані                              | У більшості випадків правильні, поодинокі помилки | Частково правильні, є нерідко пропуски | Відсутні або хаотичні                               |

|                                               |                                                    |                                         |                                       |                                      |
|-----------------------------------------------|----------------------------------------------------|-----------------------------------------|---------------------------------------|--------------------------------------|
| <b>Інтонаційні акценти (логічні наголоси)</b> | Чіткі, природні, підкреслюють зміст                | Переважно правильні, але слабо виражені | Нестійкі, нерегулярні                 | Відсутні                             |
| <b>Емоційна виразність</b>                    | Яскраве емоційне забарвлення, відповідність тексту | Емоційність присутня, але не завжди     | Емоційність недостатня, фрагментарна  | Емоційність відсутня                 |
| <b>Міміка жести</b>                           | Використовуються доречно, підсилюють інтонацію     | Використовуються епізодично             | Використовуються рідко або невпевнено | Відсутні                             |
| <b>Наголоси, мелодика фрази</b>               | Наголоси правильні, мелодика природна              | Іноді трапляються незначні помилки      | Часті неточності, невиразна мелодика  | Наголоси порушені, мелодика відсутня |

**Підсумковий рівень сформованості: високий / достатній / середній / початковий** (потрібне підкреслити)

**Коментар учителя:** \_\_\_\_\_

Аналіз отриманих результатів формувального етапу дослідження інтонаційної виразності мовлення учнів експериментальної групи (16 осіб) на уроках читання, після проведення з ними розроблених уроків за методикою Л.Крутій представлено у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5.

**Аналіз результатів контрольного етапу дослідження інтонаційної виразності мовлення учнів експериментальної групи після проведення з ними занять за методикою Л. Крутій**

| Рівень сформованості інтонаційної виразності                                                                                                                                                                | Кількість учнів | % від загальної кількості |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------|---------------------------|
| Високий рівень (виразне читання з точним відтворенням емоцій, мімікою, жестикуляцією, логічними паузами та інтонаційними акцентами)                                                                         | 8               | 50%                       |
| Достатній рівень (учень у більшості випадків правильно використовує інтонаційні засоби, але потребує додаткової уваги до темпу або емоційності мовлення; можливі незначні неточності у наголосах чи паузах) | 4               | 25%                       |
| Середній рівень (часткове використання інтонаційних засобів, є труднощі з логічними паузами або жестами, емоційне забарвлення присутнє не завжди)                                                           | 2               | 12,5%                     |



|                                                                                                                                      |    |       |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|-------|
| Початковий рівень (монотонне читання, відсутність міміки, інтонаційної варіативності, труднощі з виразом емоцій і логічними паузами) | 2  | 12,5% |
| Усього:                                                                                                                              | 16 | 100%  |

Аналіз отриманих результатів формувального етапу дослідження інтонаційної виразності мовлення учнів експериментальної групи після проведення з ними розроблених уроків за методикою Л. Крутій свідчить про помітне покращення вміння виразного читання.

Як видно з таблиці 2.5., 50% учнів експериментальної групи продемонстрували високий рівень сформованості інтонаційної виразності. Ці діти впевнено застосовують інтонаційні засоби, точно відтворюють емоційне забарвлення тексту, активно використовують міміку, жестикуляцію, а також грамотно розставляють логічні паузи та роблять інтонаційні акценти. Такий результат свідчить про ефективність розроблених занять і позитивний вплив методики Л.Крутій на розвиток інтонаційної культури молодших школярів.

Учнів із середнім рівнем, які становлять 31,25% від загальної кількості, можна охарактеризувати як таких, що вже засвоїли базові навички використання інтонаційних засобів, але ще мають певні труднощі з повним і свідомим застосуванням логічних пауз або жестикуляції. Вони демонструють часткове використання різноманітних інтонаційних прийомів, іноді емоційне забарвлення мовлення присутнє не завжди, що є природним етапом формування навичок. Проте й ці результати свідчать про позитивну динаміку, оскільки до початку експерименту більшість цих учнів демонстрували значно нижчий рівень інтонаційної виразності.

Початковий рівень сформованості інтонаційної виразності виявлено лише у 18,75% учнів експериментальної групи. Ці школярі досі мають труднощі з різноманітністю інтонацій, їхнє мовлення залишається досить монотонним, без

яскраво вираженої міміки чи жестів, та зі слабкою емоційною насиченістю. Водночас зменшення частки учнів із початковим рівнем у порівнянні з початковим етапом дослідження свідчить про позитивний вплив системної роботи на уроках. Це підтверджує необхідність подальшої цілеспрямованої педагогічної підтримки для повного опанування інтонаційної виразності всіма учнями.

Отже, результати свідчать про те, що розроблені уроки позитивно вплинули на формування вмінь інтонаційної виразності в учнів 4 класу експериментальної групи. Заняття, які включали ігрові вправи, сценічне читання, а також емоційне відтворення тексту з використанням міміки і жестів, сприяли розвитку у дітей більш свідомого та творчого підходу до виразного читання. Це, в свою чергу, позитивно впливає на комунікативну компетентність і загальний рівень мовленнєвого розвитку молодших школярів.

Аналіз результатів інтонаційної виразності мовлення учнів експериментальної групи після впровадження методики М.Вашуленка представлено у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6.

**Аналіз результатів інтонаційної виразності мовлення учнів експериментальної групи після впровадження методики М.Вашуленка**

| Рівень сформованості інтонаційної виразності | Кількість учнів | % від загальної кількості |
|----------------------------------------------|-----------------|---------------------------|
| Високий                                      | 8               | 50%                       |
| Достатній                                    | 6               | 37,5%                     |
| Середній                                     | 2               | 12,5%                     |
| Початковий                                   | 0               | 0%                        |
| Усього:                                      | 16              | 100%                      |

Проведений аналіз результатів формувального етапу дослідження інтонаційної виразності мовлення учнів експериментальної групи після

впровадження розроблених уроків за методикою М. Вашуленка показав позитивну динаміку у розвитку мовленнєвої виразності молодших школярів. Таблиця 2.6. свідчить, що половина учнів (50%) досягли високого рівня сформованості інтонаційної виразності, що вказує на значну ефективність запропонованих педагогічних рішень. Учні з цієї категорії вільно використовували логічний наголос, паузи, правильну інтонаційну побудову речень, демонстрували емоційне забарвлення під час читання художніх творів, казок, віршів.

Достатній рівень інтонаційної виразності зафіксовано у 6 учнів, що становить 37,5%. Ця група дітей загалом правильно будує мовлення з урахуванням інтонаційної структури, однак у них іноді спостерігалися труднощі з паузуванням або недостатньо емоційна передача змісту тексту. Вони виявляють добру орієнтацію у стилістиці мовлення, проте потребують подальшого вдосконалення навичок виразного читання.

Щодо учнів, які продемонстрували середній рівень (12,5%), то в їх мовленні спостерігалися помилки у розстановці логічних наголосів, інтонаційна структура висловлювань була не завжди узгодженою з емоційним змістом тексту. Водночас навіть ці учні продемонстрували певний прогрес у порівнянні з початковим рівнем, що свідчить про потенціал подальшого розвитку за умови цілеспрямованої педагогічної підтримки. Важливо відзначити, що жоден з учнів не потрапив до групи з початковим рівнем сформованості інтонаційної виразності, що свідчить про ефективність обраної методики навчання.

Таким чином, впровадження уроків читання, побудованих відповідно до методичних засад М. Вашуленка, позитивно вплинуло на формування в учнів навичок інтонаційно виразного мовлення. Це підтверджує важливість використання інноваційних методичних підходів у початковій школі, спрямованих на розвиток емоційного інтелекту, комунікативних умінь та мовленнєвої культури молодших школярів.

Аналіз отриманих результатів формувального етапу дослідження інтонаційної виразності мовлення учнів експериментальної групи на уроках читання після проведення з ними розроблених уроків за методикою О.Токмань представлено у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7.

**Аналіз отриманих результатів формувального етапу дослідження інтонаційної виразності мовлення учнів експериментальної групи на уроках читання після проведення з ними розроблених уроків за методикою О. Токмань**

| Рівень сформованості інтонаційної виразності | Кількість учнів | % від загальної кількості |
|----------------------------------------------|-----------------|---------------------------|
| Високий                                      | 7               | 43,8 %                    |
| Середній                                     | 8               | 50,0 %                    |
| Початковий                                   | 1               | 6,2 %                     |
| Усього:                                      | 16              | 100 %                     |

Аналіз результатів контрольного етапу дослідження інтонаційної виразності мовлення учнів експериментальної групи, який проводився після впровадження розроблених уроків за методикою О.Токмань, засвідчив позитивну динаміку у формуванні досліджуваної якості. Згідно з таблицею 2.7., 43,8 % учнів (7 осіб) досягли високого рівня інтонаційної виразності, що свідчить про значне покращення їхніх навичок інтонування, володіння логічним та емоційним наголосом, уміння передавати настрій і зміст тексту через темп, силу голосу, інтонаційні паузи.

Середній рівень інтонаційної виразності виявлено у 50,0 % учнів (8 осіб). Це означає, що ці учні частково опанували основи інтонаційного оформлення

мовлення, демонструють прагнення до виразного читання, проте ще потребують подальшої роботи для вдосконалення навичок. Їхній темп читання переважно відповідає змісту тексту, але не завжди точно відтворюється емоційне забарвлення чи логічні акценти.

Початковий рівень зафіксовано лише в одного учня (6,2 %), що вказує на значне зменшення кількості дітей із недостатнім рівнем сформованості інтонаційної виразності порівняно з констатувальним етапом. Цей учень ще має труднощі з інтонуванням, читання його переважно монотонне, з порушенням логіко-смислової структури висловлювання, однак навіть у цій категорії спостерігається певний прогрес.

Отримані результати свідчать про ефективність використаної методики О.Токмань, яка базується на інтерактивному підході, акценті на свідоме читання та глибоке емоційне переживання тексту. Завдяки системній роботі над розвитком інтонаційної виразності учні навчилися не лише технічно правильно читати, але й осмислювати зміст творів, передавати настрій персонажів, що сприяє розвитку їхніх комунікативних і читацьких компетентностей.

Аналіз отриманих результатів формувального етапу дослідження інтонаційної виразності мовлення учнів експериментальної групи (16 осіб) після проведення розроблених уроків за методикою Л.Посохової представлено у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

**Аналіз отриманих результатів формувального етапу дослідження  
інтонаційної виразності мовлення учнів експериментальної групи після  
проведення уроків за методикою Л.Посохової**

| Рівень сформованості інтонаційної виразності | Кількість учнів | % від загальної кількості |
|----------------------------------------------|-----------------|---------------------------|
| Високий                                      | 7               | 43,75 %                   |
| Достатній                                    | 6               | 37,5 %                    |

|            |    |         |
|------------|----|---------|
| Середній   | 3  | 18,75 % |
| Початковий | 0  | 0 %     |
| Разом      | 16 | 100 %   |

Згідно з результатами аналізу, спостерігається чітка позитивна динаміка порівняно з попередніми етапами. Так, 43,75 % учнів експериментальної групи (7 осіб із 16) продемонстрували високий рівень сформованості інтонаційної виразності. Це свідчить про глибоке засвоєння інтонаційних засобів виразності, таких як правильна інтонаційна побудова фраз, виразна передача емоцій, логічне наголошування тощо.

Ще 37,5 % учнів (6 осіб) досягли достатнього рівня, що також вказує на якісні зрушення: школярі здебільшого правильно інтонують речення, дотримуються паузування, темпу, інтонаційної завершеності, проте в деяких випадках потребують незначних підказок учителя. Цей результат можна вважати позитивним наслідком застосування методичних підходів Л.Посохової, які передбачають поетапне формування інтонаційної виразності через цілісну роботу з текстом.

Середній рівень зафіксовано у 3 учнів (18,75 %), що вказує на певні труднощі в інтонаційній організації мовлення. Такі учні іноді не точно відтворюють інтонаційні засоби, мають труднощі з передачею емоційного забарвлення й логічного наголосу. Водночас варто відзначити, що жоден учень не залишився на початковому рівні, що свідчить про загальне підвищення рівня інтонаційної виразності у всіх учасників експерименту.

Отже, отримані результати дозволяють зробити висновок, що використання методики Л.Посохової на уроках читання є ефективним засобом формування інтонаційної виразності мовлення молодших школярів. Запропоновані підходи сприяють активізації мовленнєвої діяльності, розвитку емоційної сфери, покращенню навичок виразного читання та створюють умови для всебічного мовленнєвого розвитку учнів.

Таблиця 2.9

**Динаміка сформованості вмінь інтонаційної виразності в учнів 4 класу на уроках читання**

| №<br>з/п | Методики                    | Констатувальний етап |      |    |      | Формувальний етап |      |    |      | Рівні      |
|----------|-----------------------------|----------------------|------|----|------|-------------------|------|----|------|------------|
|          |                             | ЕГ                   |      | КГ |      | ЕГ                |      | КГ |      |            |
|          |                             | %                    | осіб | %  | осіб | %                 | осіб | %  | осіб |            |
| 1        | За методикою<br>Л.Крутій    | 12                   | 2    | 19 | 3    | 50                | 8    | 19 | 3    | високий    |
|          |                             | 19                   | 3    | 25 | 4    | 25                | 4    | 25 | 4    | достатній  |
|          |                             | 44                   | 7    | 38 | 6    | 19                | 3    | 37 | 6    | середній   |
|          |                             | 25                   | 4    | 19 | 3    | 6                 | 1    | 19 | 3    | початковий |
| 2        | За методикою<br>М.Вашуленка | 19                   | 3    | 25 | 4    | 50                | 8    | 25 | 4    | високий    |
|          |                             | 31                   | 5    | 31 | 5    | 38                | 6    | 31 | 5    | достатній  |
|          |                             | 3                    | 6    | 31 | 5    | 12,5              | 2    | 31 | 5    | середній   |
|          |                             | 12                   | 2    | 13 | 2    | -                 | -    | 13 | 2    | початковий |
| 3        | За методикою<br>О.Токмань   | 25                   | 4    | 25 | 4    | 44                | 7    | 25 | 4    | високий    |
|          |                             | 25                   | 4    | 21 | 5    | 31                | 5    | 31 | 5    | достатній  |
|          |                             | 3                    | 6    | 31 | 5    | 19                | 3    | 31 | 5    | середній   |
|          |                             | 12                   | 2    | 13 | 2    | 6                 | 1    | 13 | 2    | початковий |
| 4        | За методикою<br>Л.Посохової | 13                   | 2    | 19 | 3    | 44                | 7    | 19 | 3    | високий    |
|          |                             | 37                   | 6    | 38 | 6    | 38                | 6    | 37 | 6    | достатній  |

|  |  |    |   |    |   |    |   |    |   |            |
|--|--|----|---|----|---|----|---|----|---|------------|
|  |  | 37 | 6 | 31 | 5 | 19 | 3 | 31 | 5 | середній   |
|  |  | 13 | 2 | 12 | 2 | -  | - | 12 | 2 | початковий |

Проведене дослідження дозволило зробити висновок, що рівень сформованості вмінь інтонаційної виразності мовлення в учнів експериментальної групи 4 класу значно покращився після впровадження розроблених уроків з використанням сучасних методик, зокрема методик Л.Крутій, М.Вашуленка, О.Токмань та Л.Посохової. Аналіз контрольного етапу засвідчив помітне зростання кількості учнів, які досягли високого та достатнього рівнів сформованості інтонаційної виразності мовлення. Це свідчить про ефективність запропонованих методичних підходів у розвитку вмінь читати з виразною інтонацією, передавати емоційний зміст тексту, дотримуватися логічних пауз, змін темпу, сили голосу й інтонаційних відтінків. Особливої уваги заслуговує динаміка переходу учнів із середнього та низького рівнів на вищі. Це свідчить не лише про результативність занять, а й про позитивну мотивацію школярів до роботи над своїм мовленням, що створює основу для формування стійких комунікативних навичок. Систематична робота, диференційований підхід до кожного учня, інтеграція ігор, вправ на розвиток дихання, дикції та інтонації дозволили учням краще відчувати мовну виразність як важливу складову художнього читання.

Таким чином, можна стверджувати, що цілеспрямована педагогічна діяльність, побудована на сучасних методиках, сприяє підвищенню рівня сформованості вмінь інтонаційної виразності. Результати дослідження підтверджують, що учні експериментальної групи демонструють вищий рівень підготовки у порівнянні з початковим етапом, що є вагомим аргументом на користь впровадження таких методик у ширшу педагогічну практику.

### **Висновки до другого розділу**

Отже, у підсумку до другого розділу зазначимо такі висновки.



Проведений констатувальний етап дослідження дозволив об'єктивно визначити початковий рівень сформованості вмінь інтонаційної виразності учнів 4 класу, виявити індивідуальні труднощі та типові прогалини у використанні інтонаційних засобів. Результати засвідчили значну неоднорідність рівнів розвитку інтонаційної виразності: від високих показників у частини школярів до виражених труднощів у значної кількості учнів. Це дало змогу обґрунтовано сформувати експериментальну групу, визначити напрями подальшої роботи та відібрати ефективні методичні підходи для підвищення рівня інтонаційної виразності.

Формувальний етап довів результативність цілеспрямованого використання сучасних методик розвитку інтонаційної виразності, що поєднували тренування технічних аспектів мовлення з емоційно-творчою діяльністю учнів. Комплекс уроків, а відповідно – вправ, рольових ігор, театралізованих ситуацій дав змогу суттєво активізувати мовленнєву діяльність учнів, підвищити їхню мотивацію та сприяти усвідомленому застосуванню інтонаційних засобів під час читання. Робота у такому форматі забезпечила поступове й систематичне формування умінь логічного наголошення, паузування, зміни темпу й сили голосу, що створило основу для якісних змін, зафіксованих на контрольному етапі.

Формувальний етап дослідження показав помітне підвищення рівня інтонаційної виразності мовлення учнів експериментальної групи, що підтвердило ефективність впроваджених методичних підходів. Значне збільшення кількості учнів із високим та достатнім рівнями розвитку інтонаційної виразності та зменшення частки школярів із низькими показниками свідчить про результативність системної, урізноманітненої та диференційованої роботи. Отримані дані підтвердили, що використання методик Л.Крутій, М.Вашуленка, О.Токмань і Л.Посохової сприяє формуванню в учнів умінь свідомо й емоційно грамотно інтонувати текст, що, у свою чергу,

позитивно впливає на розвиток їхньої читацької та комунікативної компетентності.

Таким чином, експериментальна перевірка формування вмінь інтонаційної виразності учнів 4 класу довела, що цілеспрямована педагогічна діяльність, побудована на сучасних методичних підходах, є ефективним засобом розвитку виразного читання в молодших школярів. Порівняння результатів констатувального та контрольного етапів засвідчило позитивну динаміку рівнів сформованості інтонаційної виразності, що свідчить про доцільність застосування комплексних вправ, тренінгових уроків, театралізованих форм та інтерактивних прийомів. Формування інтонаційної виразності потребує системності, диференційованого підходу та емоційно орієнтованих методів, що забезпечують успішний мовленнєвий і комунікативний розвиток молодших школярів.



## ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження нами:

1. Здійснено аналіз наукових джерел Ф. Бацевича, Л.Башмаківська, Г.Бондаренка, М.Вашуленка, І.Вовчук, А.Капську, С. Копелюх, В.Науменко, Г.Олійника, О.Савченко, Н.Сивачук, Н.Стасенко, О.Шестобуз та ін. з проблеми дослідження та розкрито сутність базових понять: “формування”, “вміння”, “інтонаційна виразність”, “вміння інтонаційної виразності”, “урок читання”, “формування вміння інтонаційної виразності у здобувачів початкової освіти”.

2. Схарактеризовано теоретичні та практичні аспекти формування вмінь інтонаційної виразності в учнів 4 класу на уроках читання. Визначено, що формування інтонаційної виразності в учнів початкової школи є важливим компонентом розвитку навичок читання та загального мовленнєвого розвитку. Інтонаційна виразність забезпечує не лише правильне, але й емоційно насичене, змістовне сприйняття текстів, що стимулює інтерес до читання і допомагає глибше засвоювати художній зміст. Уміння інтонаційно виразно читати формується поступово, з урахуванням вікових особливостей молодших школярів та їх індивідуальних можливостей. Досліджено, що на уроках читання важливо використовувати різноманітні методи і прийоми, які сприяють розвитку інтонаційної виразності. Це можуть бути вправи на логічний наголос, паузування, зміни темпу й тону мовлення, а також виразне читання в ролях, інсценізації, читання за особами. Такі підходи активізують пізнавальну діяльність учнів, розвивають мовленнєвий слух, образне мислення і сприяють кращому запам'ятовуванню тексту.

3. Досліджено стан сформованості вмінь інтонаційної виразності в учнів 4 класу на уроках читання. Виокремлено і схарактеризовано рівні (високий, достатній, середній, початковий) та критерії оцінювання сформованості вмінь інтонаційної виразності учнів 4 класу на уроках читання. Застосовано методики формування вмінь інтонаційної виразності, а саме: Л.Крутії, М.Вашуленка, О.Токмань, Л.Посохової. Констатувальний етап педагогічного дослідження виявив недостатню сформованість умінь інтонаційної виразності серед учнів 4

класу на високому і достатньому рівнях, що обумовило необхідність системної, комплексної та диференційованої роботи з використанням ефективних педагогічних інструментів.

4. Розроблено педагогічний інструментарій формування вмінь інтонаційної виразності в учнів 4 класу та досліджено його ефективність.

Проведений аналіз експериментального навчання показав, що систематична та цілеспрямована робота над інтонацією суттєво покращує результати учнів. Здобувачі початкової освіти стають більш уважними до змісту тексту, вміють виражати емоційний стан героїв, передавати настрій оповідання, що свідчить про зростання їх читацької культури.

Особливо ефективними виявилися вправи на порівняння варіантів читання та колективне обговорення, що стимулювали розвиток критичного мислення і вміння самоконтролю. Також важливу роль у формуванні інтонаційної виразності відіграє діяльність учителя. Його приклад виразного читання, корекційні зауваження, підтримка ініціативи учнів створюють атмосферу зацікавленості та творчості. Учитель має виступати не лише як наставник, а й як активний учасник читацького процесу, що заохочує дітей до емоційного включення в текст. Формування інтонаційної виразності позитивно впливає і на загальний мовленнєвий розвиток молодших школярів.

Встановлено, що учні починають краще орієнтуватися в логічній структурі висловлювань, розвивають вміння грамотно будувати речення, керувати темпом та інтонацією під час усного мовлення. Це сприяє підвищенню рівня комунікативної компетентності загалом. Важливо зазначити, що інтонаційна виразність має тісний зв'язок із емоційною сферою дитини.

Через інтонаційне читання учні не лише засвоюють мовні норми, а й розвивають здатність до емоційного співпереживання, вчать розрізняти та виражати почуття, що є суттєвим елементом морально-етичного виховання.

Таким чином, формування вмінь інтонаційної виразності в учнів на уроках читання є комплексним процесом, який охоплює мовленнєвий, емоційний і

пізнавальний аспекти розвитку дитини. Ефективність цієї роботи залежить від професійної майстерності вчителя, організації навчального процесу та використання методик, що орієнтовані на розвиток виразного мовлення. Результати дослідження підтверджують доцільність та необхідність систематичної роботи над інтонацією вже з початкових класів.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Башманівська Л. А. Методика навчання української літератури: від теорії до практики: навчально-методичний посібник. Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2024. 148 с.
2. Богдан. С.К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність. К.: Рідна мова, 2020. 476с.
3. Багмут А., Борисюк І., Олійник Г. Інтонація як засіб мовної комунікації. К.: Наукова думка, 1980. 243 с.
4. Багмут А. Й., Бровченко Т. О., Борисюк І. В., Олійник Г. П. Інтонаційна виразність звукового мовлення засобів масової інформації. К., 1994. 125 с.
5. Вашуленко О. Читацька компетентність молодшого школяра: теоретичний аспект. *Початкова школа*. 2011. № 1. С. 48–50.
6. Вашуленко О.В. Мовленнєва складова у структурі читацької компетентності молодшого школяра. *Початкова школа*. 2011. № 12. С. 16–22.
7. Вовчук І. С. Риторика та культура спілкування. К. : Основа, 2013. 448 с.53.
8. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. [Видання друге, доповнене й виправлене]. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.
9. Державний стандарт початкової освіти (2018). URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>
- 10.Копелюк С. Концептуальні засади формування мовленнєвої культури учнів початкової школи в процесі літературного читання. Педагогіка та психологія : зб. наук. праць. Вип. 766. Чернівці Чернівецький нац. ун-т, 2015. С. 164–170.
- 11.Копелюк С. Розвиток мовленнєвої творчості шестирічних учнів в процесі літературного читання. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. Миколаїв, 2015. С. 64–68.

- 12.Копелюк С. Формування комунікативної компетентності учнів початкової школі на уроках літературного читання. *Гірська школа Українських Карпат*. Івано-Франківськ, 2015. № 12–13. С. 163–165.
- 13.Качак Т. Дитяча література та методика навчання літературного читання. Методичні рекомендації. Івано-Франківськ, 2020. 62 с.
- 14.Качак Т. Б. Українська література для дітей: підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2016. 352 с.
- 15.Кизилова В. В. Українська література для дітей та юнацтва: новітній дискурс: навч-метод. посібник для студ. вищих навч. закл. Старобільськ : Вид-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2015. 236 с.
- 16.Качак Т. Б., Круль Л. М. Дитяча література. Навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: Тіповіт, 2014. 236 с.
- 17.Мартиненко В.О. Сутнісні характеристики читацької компетентності молодшими школярами. *Початкова школа*. 2013. № 12. С. 3 – 4.
- 18.Мартиненко В. О. Формування досвіду читацької діяльності третьокласників. *Початкова школа*. 2014. № 10. С. 11 – 13.
- 19.Мартиненко В. О. Оновлення змісту літературного читання у контексті компетентнісного підходу. *Початкова школа*. 2012. № 10. С. 20–24.
- 20.Мачинська Н. Інтегрований підхід у навчанні школярів початкової школи: теоретична основа та практичний аспект. *Молодь і ринок*. 2017. №9. С.31-36.
- 21.Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с 45.
22. Навчальні програми для 1–4 класів. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-1-4-klasiv>
- 23.Науменко В. О. Навчання вдумливого читання і розуміння художнього твору. *Початкова школа*. 2008. № 7. С. 50 – 51.



24. Організаційні форми навчання у початковій школі: посібник / О. Я. Савченко, Н.М. Бібік, В.О. Мартиненко та ін.; за наук. ред. Бібік Н.М. Київ : Видавничий дім «Сам», 2017. 304 с.
25. Пентилюк М. Компетентнісний підхід до формування мовної особистості в євроінтеграційному контексті. *Українська мова і література в школі*. 2010. № 2. С. 2–8.
26. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: постанова Кабінету Міністрів України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011>
27. Про затвердження Державного стандарту базової середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року № 898. URL:  
<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
28. Про внесення змін до Державного стандарту початкової освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019>
29. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93>
30. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підруч. для вищ. навч. закл. – 2-е вид. Київ : Грамота, 2013. 504 с.
31. Савченко О. Я. Літературне читання. Українська мова. 4 клас: підруч. для заганоосвіт. навч. закл. К. : Видавничий дім «Освіта», 2018. 192 с.
32. Савченко О. Я. Літературне читання: програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 2–4 класи. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. К. : Видавничий дім «Освіта», 2012. С. 71–95.
33. Сербенська О. А. Культура усного мовлення. Практикум: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 214 с.

34. Сарапулова Є. Основи майстерності володіння увагою слухача. *Дивослово*. 2002. № 3. С. 22–24.
35. Стасенко Н. Один з аспектів навчання виразного читання віршів у початковій школі / Н. Стасенко // *Актуальні проблеми навчання і виховання молодших школярів : матеріали наук. конф. студ. ф-ту почат. навч.* / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [за заг. ред. Л. П. Ткаченко]. Харків, 2023. Вип. 13. – С. 13.
36. Савченко О. Літературне читання: інтерактивні методи і прийоми. *Початкова школа*. 2017. № 4. С. 34–39.
37. Тернопільська В.І. Шляхи виховання соціально комунікативної культури молодших школярів. *Початкова школа*. №10, 2009. С.9-12.
38. Тесленко Т. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до проведення інтегрованих уроків в умовах нової української школи. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 27 (4). 275-279.
39. Шестобуз О.С. Культура спілкування молодших школярів з однолітками як психолого-педагогічна проблема. *Науковий вісник Чернівецького університету*. №406. 2019. С.181-190.
40. Шевнюк О.Л. Навчальний діалог у курсі української зарубіжної культури у вищій школі. *Педагогіка і психологія*. 2020. №2. С.89-100.
41. Всеосвіта. URL : <https://vseosvita.ua/news/200-storinok-pro-nus2302.html> 42.  

Всеукраїнська
школа
онлайн.
URL:

<https://www.youtube.com/c/MONUkraine>
42. Краща література юним читачам. URL:  

<https://chl.kiev.ua/KEY/Books/ShowCategory/2>
43. Літературне читання. Навчальна програма: URL:  

<http://mon.gov.ua/activity/education/zagalnaserednya/pochatkova-shkola.html>
44. Платформа «Всеосвіта». URL.: <https://vseosvita.ua>
45. Освітній портал «На Урок». URL: : <https://naurok.com.ua>

46. Hordienko O. A. Formation of dialogical speaking skills as a component of speech culture of younger school pupils. Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Pedagogical Sciences. 2024. Vol. 4 (119). P.47 - 57
47. Fisher D., Frey N., Hattie J. Visible learning for literacy : Implementing the practices that work best to accelerate student learning. Thousand Oaks: Corwin Literacy, 2016. 255 p.
48. How to write a fairy tale that enchants your readers. URL:  
<https://jerichowriters.com/how-to-write-a-fairy-tale/>
49. Toshtemirova G. Formation of reading competence of primary school students. URL: <https://www.idpublications.org/wp-content/uploads/2019/10/FullPaper-FORMATION-OF-READING-COMPETENCE-OF-PRIMARY-SCHOOLSTUDENTS.pdf>
50. The intertextual use of the fairy tale in postmodern fiction. URL:  
<https://core.ac.uk/download/pdf/154424464.pdf>

## ДОДАТКИ

### Додаток А

#### Методика розвитку інтонаційної виразності мовлення

(автор: Людмила Посохова)

#### Вправи на розвиток інтонаційного забарвлення мовлення

- промовляння одного і того ж слова (речення) з різними інтонаційними відтінками: захоплено, чемно, стримано, з повагою, холодно, коректно, улесливо, лагідно, сердито, здивовано...;
- промовляння одного і того ж слова (речення) з різною силою, темпом та тембром голосу;
- конструювання різних типів речень з дотриманням відповідної інтонації.

Наприклад, вчитель говорить: «Діти, сьогодні до нас у клас прийшов новенький хлопчик перший раз. Яким би словом ви про нього сказали? — Новенький». При цьому вчитель звертає увагу на наголос у цьому слові. А далі пропонує дітям сказати це слово з радістю, з подивом, із сумом, байдуже. Або пропонується таке речення: «Оксана малює олівцем» і дається завдання промовити це речення так, щоб відповідати на запитання: хто малює олівцем (наголос на слові Оксана), що робить Оксана (наголос на слові малює) і, нарешті, чим малює Оксана (наголос на слові олівцем).

Вчитель промовляє фразу «Дощ іде» і пропонує дітям впізнати, зраділа вона дощу чи, навпаки, схвильована. Цінною для виховання різних відтінків голосу та виразності мовлення є вправа «Мавпочки». Діти повторюють різні варіації сили голосу, дикції, ритм, темп, наголос, інтонацію.

Важливо проводити також вправи для розвитку голосу. Такі ігрові вправи необхідно проводити на добре знайомих дітям звуконаслідуваннях.

Під час занять необхідно стежити за тим, щоб усі звуконаслідування дитина вимовляла на видиху:

«Аня співає пісеньку». А-а-а, а-а-а.  
 «Гуде потяг». У-у-у, у-у-у.  
 «Болить зуб». О-о-о, о-о-о.  
 «Пароплав гуде». И-и-и, и-и-и.  
 «Жабенята квакають» І-і-і, і-і-і.  
 «Заблукали в лісі». Ау-ау-ау-ау.  
 «Малюк плаче». Уа-уа-уа.  
 «Пісенька водички». С-с-с-с.  
 «Пісенька комарика». З-з-з-з.  
 «Пісенька вітру». В-в-в.  
 «Гріємо ручки». Х-х-х.  
 «Стукають підбори». К-к-к.  
 «Граємо на барабані». Д-д-д.  
 «Гусак сичить», «Кулька здувається». Ш-ш-ш.  
 «Жук дзижчить». Ж-ж-ж.  
 «Зозуля кує». Ку-ку, ку-ку.  
 «Гусак». Га-га-га.  
 «Корова». Му-му-му.

Проспівування на одному видиху звукової доріжки а-о-у-и-е (один звук плавно переходить в інший, і кожний тягнеться не менше 2 сек.);

Проспівування на одному видиху звукової доріжки зі зміною висоти і сили голосу (пошепки, тихо, голосно, тоненьким голоском, грубим голосом);

Проспівування звуку А на видиху (зробили глибокий вдих, надули животик, плечі не піднімаються, на видиху співаємо «А-а-а-а-а!»);

Проспівування простої мелодії (наприклад, «У лісі, лісі темному, де ходить хитрий лис, росла собі ялинонька, а зайчик з нею ріс...») на звук М чи У. Тобто, дитина робить глибокий вдих, надуває животик, а потім, на безперервному видиху, начебто наспівує тільки мелодію пісеньки («м-м-м-м...»).

**Дитині пропонується передати зміст фрази, «прочитуючи» інтонацію, з якою звучить даний текст:**

Диво острів!

Наша Таня голосно плаче...

Карабас-барабас

Перший сніг! Вітер! Холодно!

**Дітям пропонується прочитати за текстом з різними інтонаціями (здивовано, радісно, питально, сердито, ласкаво, спокійно, байдуже):**

«Літо всіх вітає.

Щебечуть горобці.

Сонечко тримає промінчик у руці».

**Етюди на зміну тембру голосу.**

Педагог. Киця, як тебе звуть?

Дитина. Няв! (ніжно)

Педагог. Стережеш ти мишку тут?

Дитина. Няв! (твердо)

Педагог. Киця, хочеш молока?

Дитина. Няв! (із задоволенням)

Педагог. А в товаристві цуценят?

Дитина. Няв! Ффф-ррр! (зобразити: боязко, похливно)

**Прочитай з інтонацією переліку, оклику, запитання, вигуку, вибираючи відповідні речення:**

а) Хто мене кликав? Хто посмів показати моє ім'я?

б) Де вже – каже Котигорошко, – миритися – битися!

в) «Гляньте!» – вигукнув Дениско, показуючи на кульку. – Це за дудку.

г) У цьому саду росли: яблуні, груші, сливи і вишні.

**Прочитати скоромовку швидко та інтонаційно.**

Зелен в'яз високий виріс.

В'язолаз на в'яза виліз.

Та зважай же, в'язолазе,

Не скрути ж на в'язі в'язи.

**Прочитати вірш з відповідною інтонацією.**

Рідне слово.

Батько мені каже:

З книгою дружи,  
рідну мову, синку,  
завжди бережи.

Мову ту, про люди рідною зовуть,  
ти підеш і ніколи,  
синку, не забудь.

**Прочитати з інтонацією лічилку.**

За горою за крутою,  
за горою золотою,  
Та пуски-риби грала,  
золотее перо мала,  
Сама собі дивувала,  
що хороше вигравала.

**Прочитати з інтонацією розповідь.**

Вже брами літа залишає осінь.

Задощило. Захлюпало. Серпень випустив серп. Цвіркуни й перепілочки припинили концерт. Чорногуз поклонився лугам і садам. Відлітають в Африку, пакує чемодан. Де ж ти, літо, поділося, куди подалося? Осінь, ось вона, осінь! Осінь ось вона, ось. Осінні брами твої замикала вночі, погубила у небі журавлині ключі.

**Прочитати вірш з інтонацією і розділовими знаками:**

Навесні.

Надійшла весна прекрасна,  
многоквітна, тепла, ясна,  
мов дівчина у віночку,  
ожили луки, діброви,  
повно гомону, розмови  
і пісень в чагарнику.

**Прочитати скоромовку швидко та інтонаційно.**

Перегукуються в просі,  
половину дня  
перепілка, перепел,  
перепелення.

**Прочитати з інтонацією переліку.**

Почали йому данину носити: хто дички, хто шинку, хто кладочок та млинців, в хто масляних пирогів.

Прочитати з інтонацією розповіді.

Чи є зима? (уривок)

Був холодний осінній ранок. Визирнуло сонце з-за хмари, скося кинуло промінці на землю. Зазирнуло один з них у нірку до старої черепахи, розбудив її. Виповзла черепаха на луг і неквапливо почала шукати собі снідання.

Додаток Б

Завдання для діагностики рівня сформованості інтонаційної виразності



( констатувальний та формувальний етапи)

**Мета:** визначити рівень уміння учнів відтворювати інтонаційні засоби під час читання.

**Завдання 1.** Прочитай уривок з казки І. Франка «Фарбований лис» так, щоб передати хитрість головного героя.

**Критерії оцінювання:** виразність читання, наявність логічних пауз, емоційне забарвлення, зміна темпу.

**Завдання 2.** Прочитай діалог (з підручника «Читанка» для 4 класу, автор О. Савченко):

– Де ти був? – запитала мама.

– На річці! – радісно відповів хлопчик.

Передай емоції героїв за допомогою інтонації, сили голосу, міміки.

**Завдання 3.** Прочитай уривок вірша Лесі Українки «На зеленому горбочку» з різними емоційними відтінками: радісно, спокійно, замріяно.

**Завдання 4.** Прослухай аудіозапис уривку з оповідання В.Сухомлинського «Як Наталя вчилася говорити правду».

Потім прочитай уривок самостійно, намагаючись відтворити інтонацію оповідача.

Додаток В

Приклади вправ для формування інтонаційної виразності (формувальний етап)

**Вправа 1. «Інтонаційне ехо»**

Учитель читає речення з певною інтонацією, учні повторюють.

Наприклад:

– «Який чудовий день!» (з подивом);

– «Ой, як боляче!» (з болем).

**Вправа 2. «Зміни настрій»**

Прочитай речення кілька разів, змінюючи інтонацію (весело, сердито, здивовано, спокійно).

**Вправа 3. «Живе слово»**

Учні в групах готують коротку інсценізацію діалогу з казки або оповідання.

Завдання – підібрати інтонаційні засоби відповідно до характеру персонажів.

**Вправа 4. «Читання на час»**

Учень читає уривок із заданим темпом (повільно, середньо, швидко). Після вправи обговорюється, який темп найзручніший для виразного читання.